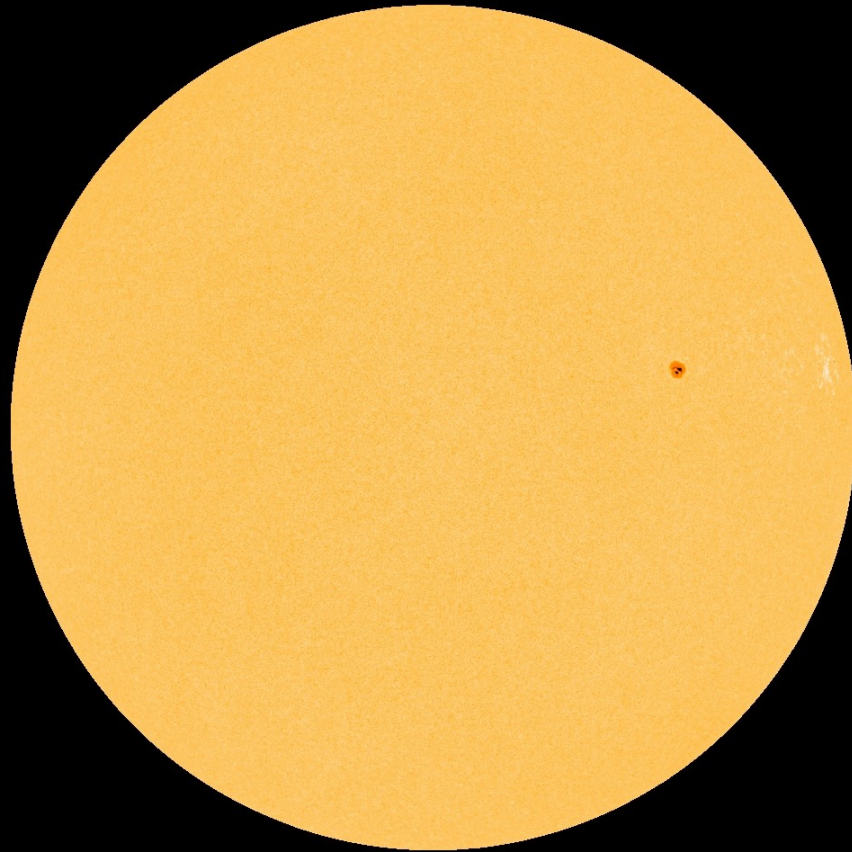

Sunce i bliža okolina

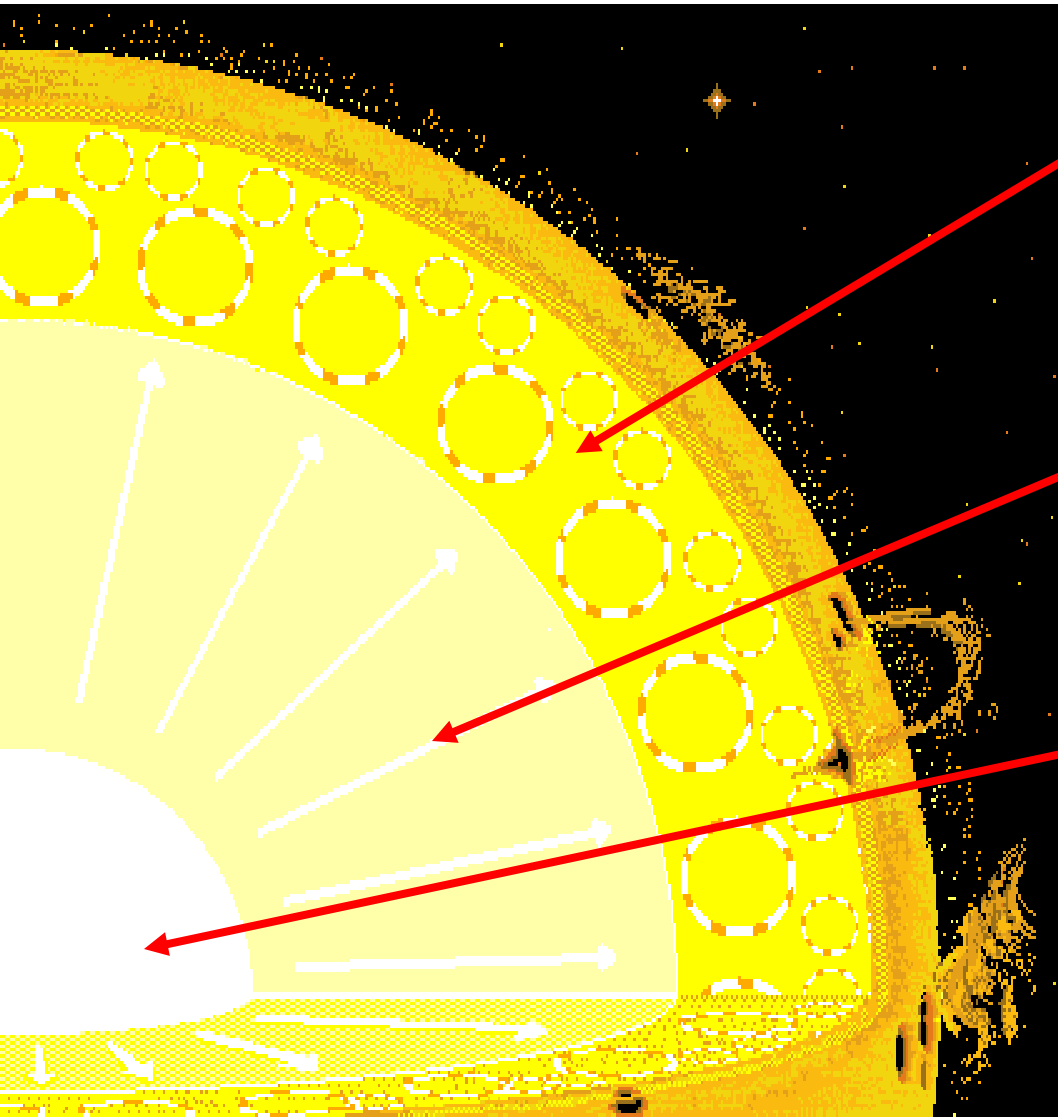

Moćno Sunce!

Prečnik Sunca	109 x Prečnik Zemlje	$\times 10^2$	
Masa	330.000 x Masa Zemlje		4
Luminoznost (sjaj)	3.9×10^{26} W		
Temperatura na površini	~ 5500 C		
Temperatura u središtu	15 miliona C		
Udaljenost	150 miliona km (~ 8 sv. min)		

Unutrašnjost Sunca

Konvektivna zona

- energija se do površine prenosi konvekcijom
- “ključanje” – topao gas se penje, hladan gas pada

Radijativna zona

- energija iz jezgra se prenosi zračenjem

Jezgro

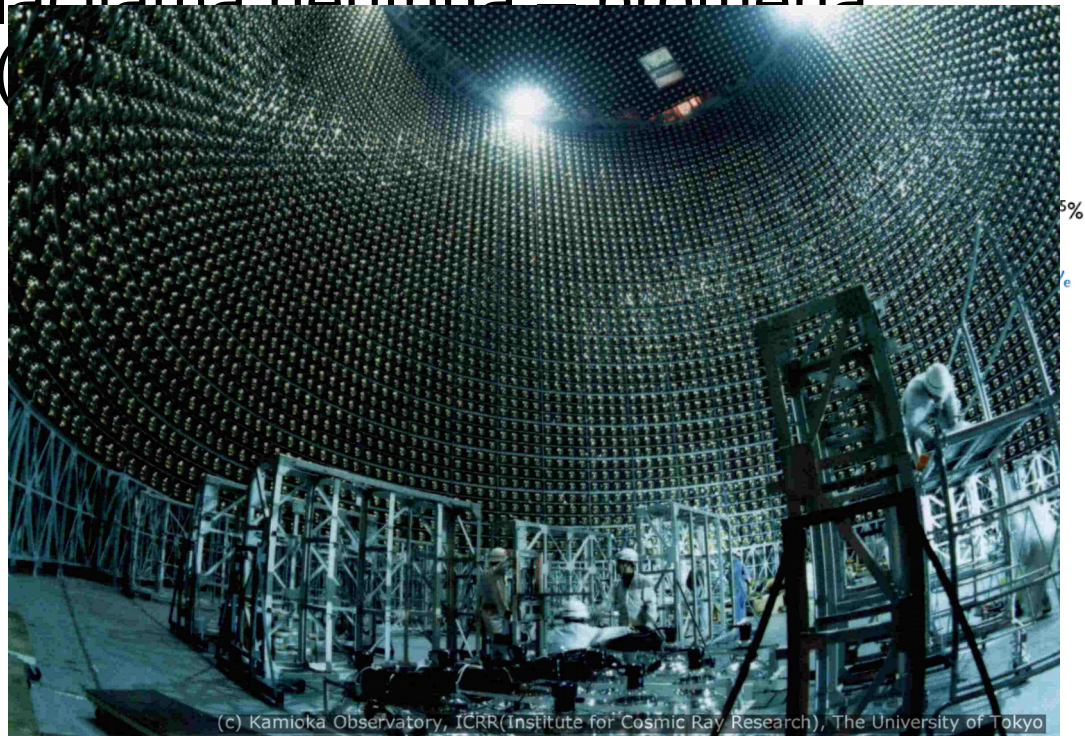
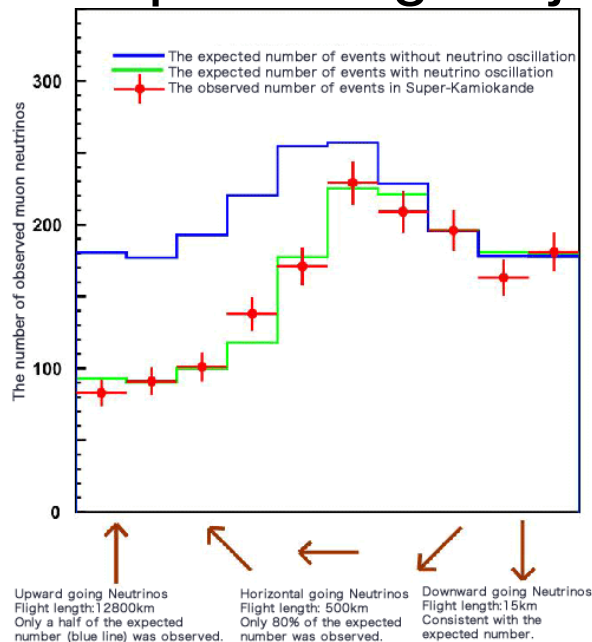
- Fuzija vodonika (pp lanac)
- $T=15$ miliona K
- 14x veća gustina od olova!
- Pritisak je 10 milijardi puta veći nego na Zemlji!

Dugo putovanje...

- Radijativna zona
- Energija se kroz unutrašnjost Sunca prenosi putem zračenja sve do početka fotosfere (najnižeg atmosferskog sloja)
- **Zračenje putuje 100.000 godina do površine!**
- Zračenje gubi energiju.
- **Konačno izlazi u fotosferi kao vidljiva svetlost!**

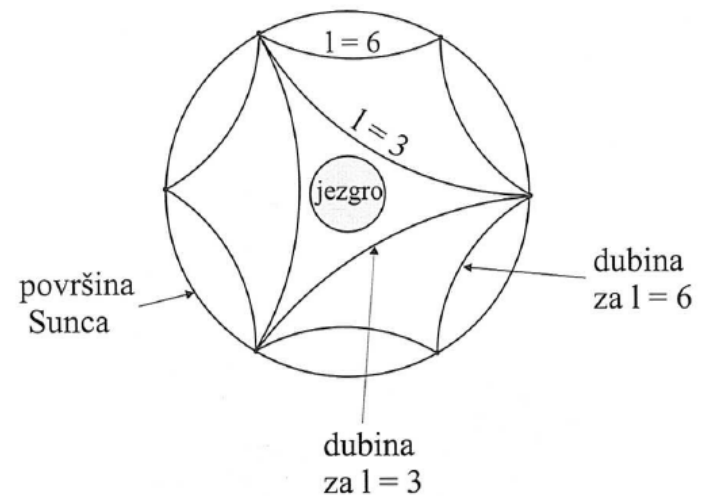
Neutrini

- Solarni neutrini nastaju u TN reakcijama u jezgru.
- Nedostatak neutrina (3x manji fluks).
- Rešenje je u oscilacijama neutrina – promena leptonskog broja (

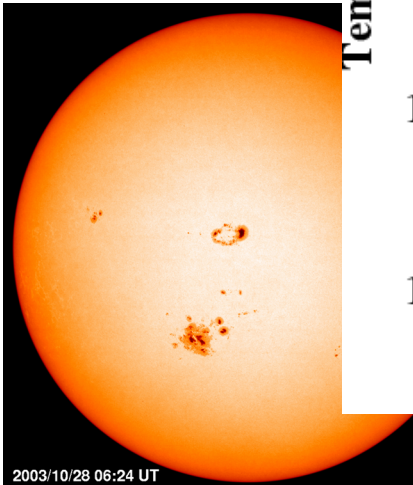
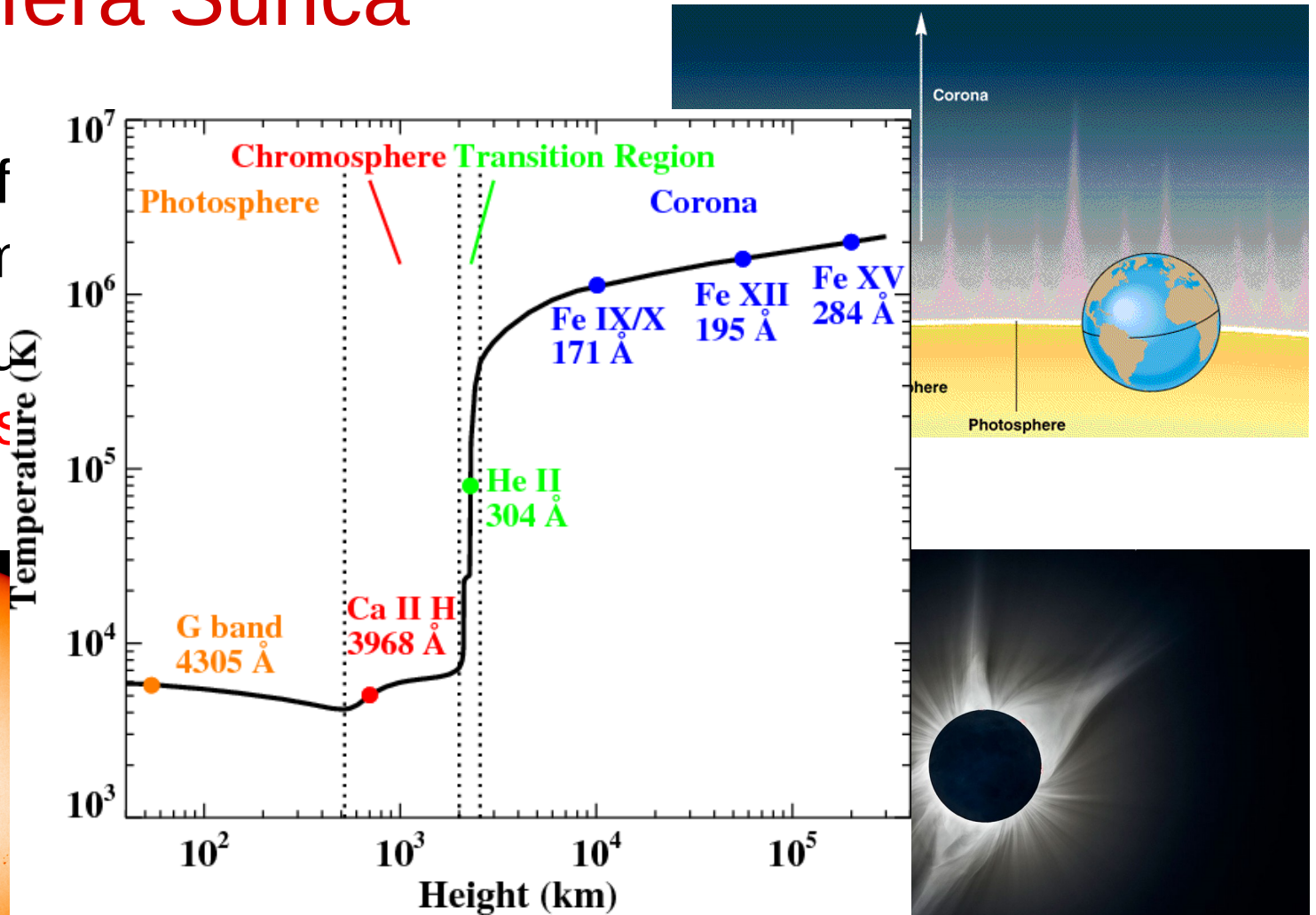
Helioseizmologija

- Oscilacije površine Sunca (fotosferskog sloja).
- Periodi oscilacija 2-11 minuta.
- Najdominantnije su od 5 min koji predstavljaju vertikalno pomeranje površine Sunca od 25 m.
- Oscilovanje Sunčeve površine prati **GONG++** program.

Atmosfera Sunca

- Atmosfera primarna
- Razlika u temperaturi između fotosfere i kromosfere

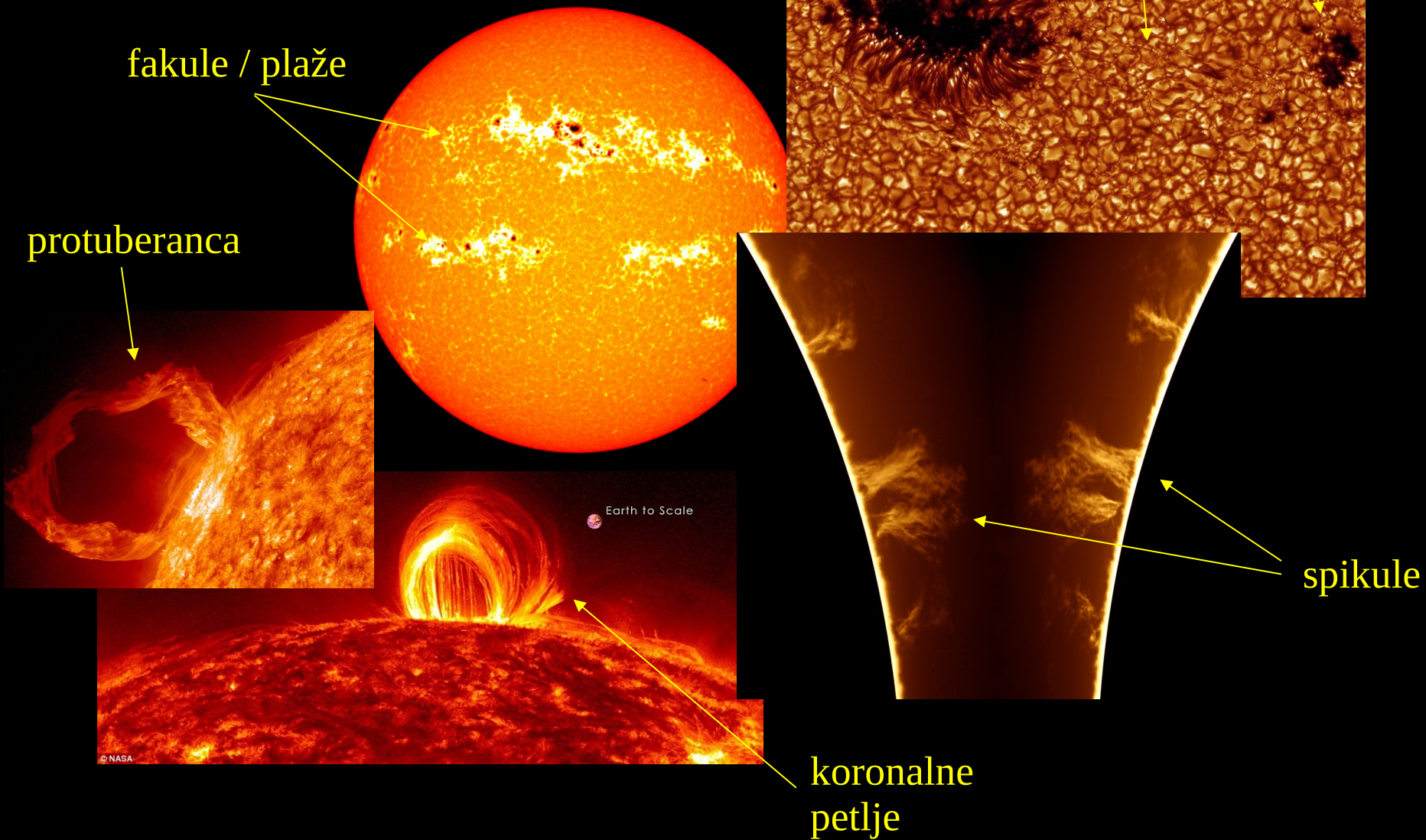

fotosfera

hromosfera

korona

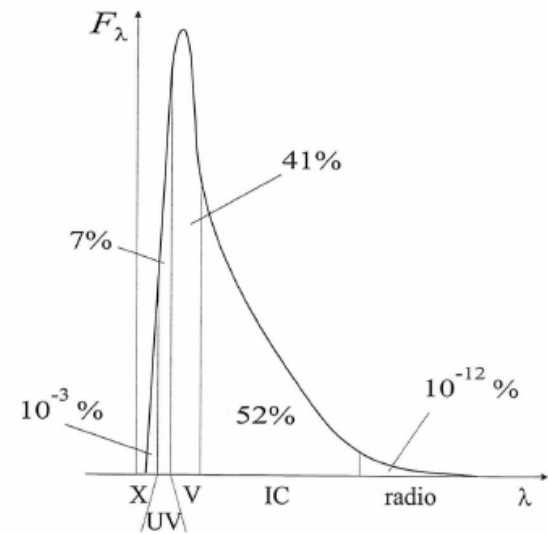
Pojave u atmosferi

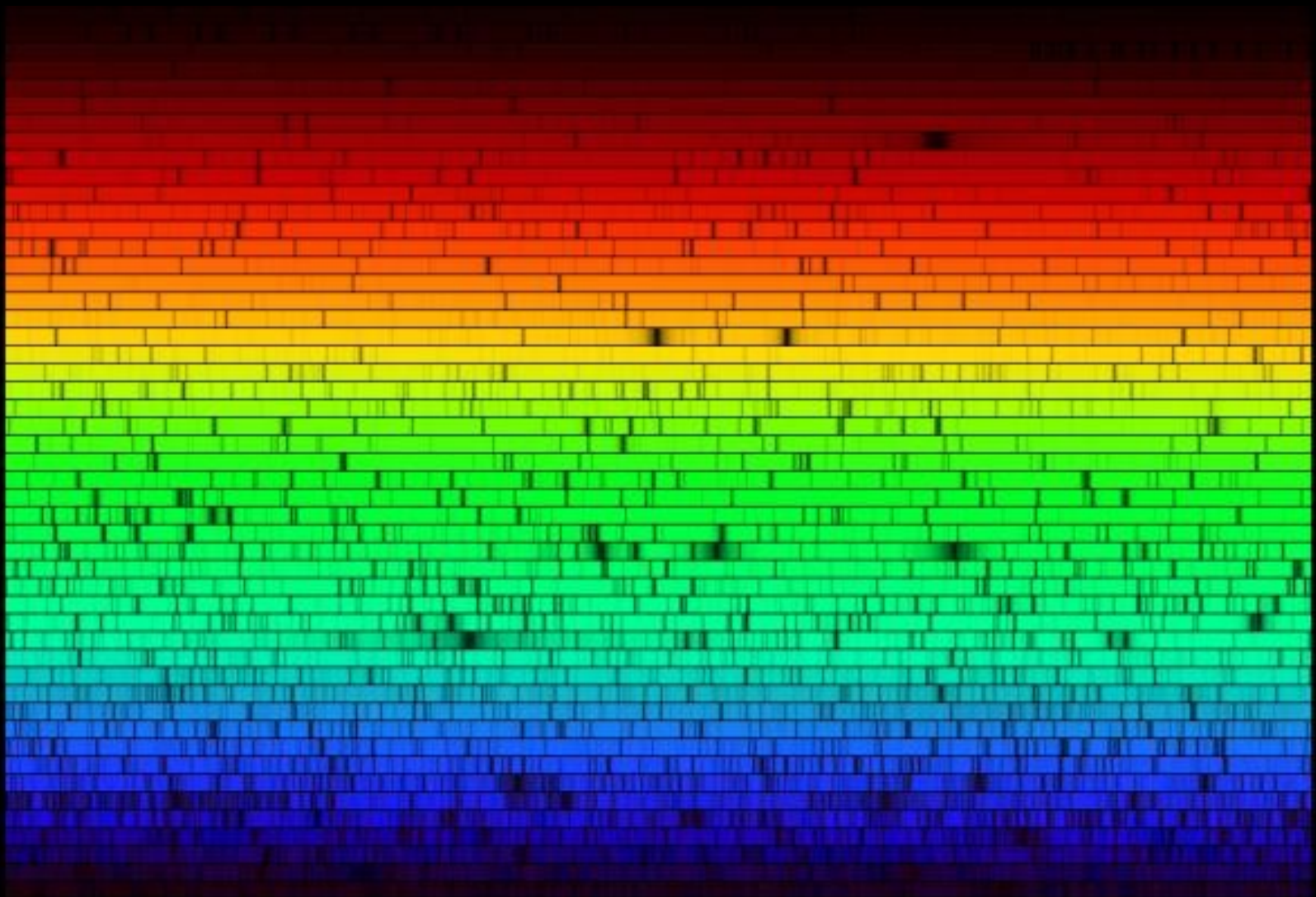

Spektar fotosfere

- Skoro svu energiju koju Sunce emituje izrači **fotosfera**.
- 93% ukupne izračene energije fotosfere izrači se u vidljivom i infracrvenom delu spektra.
- **Neprekidni spektar** sa maksimumom u žuto-zelenoj boji sa **tamnim (apsorpcionim) linijama**.

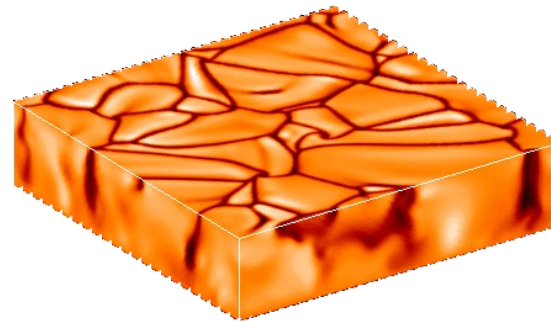
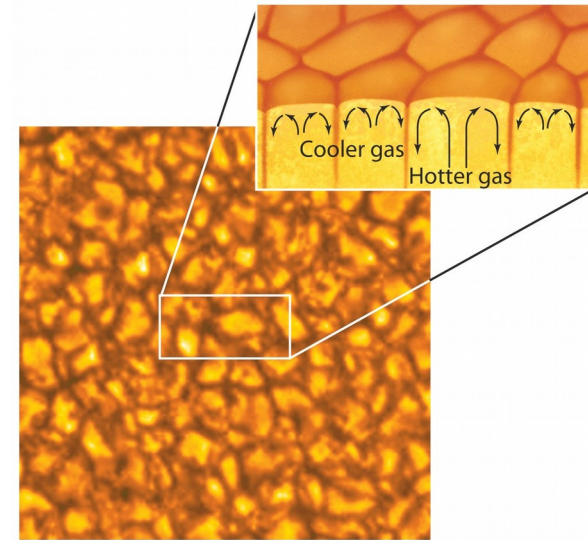

Spektar Sunca u vidljivoj oblasti (~400nm-700nm)

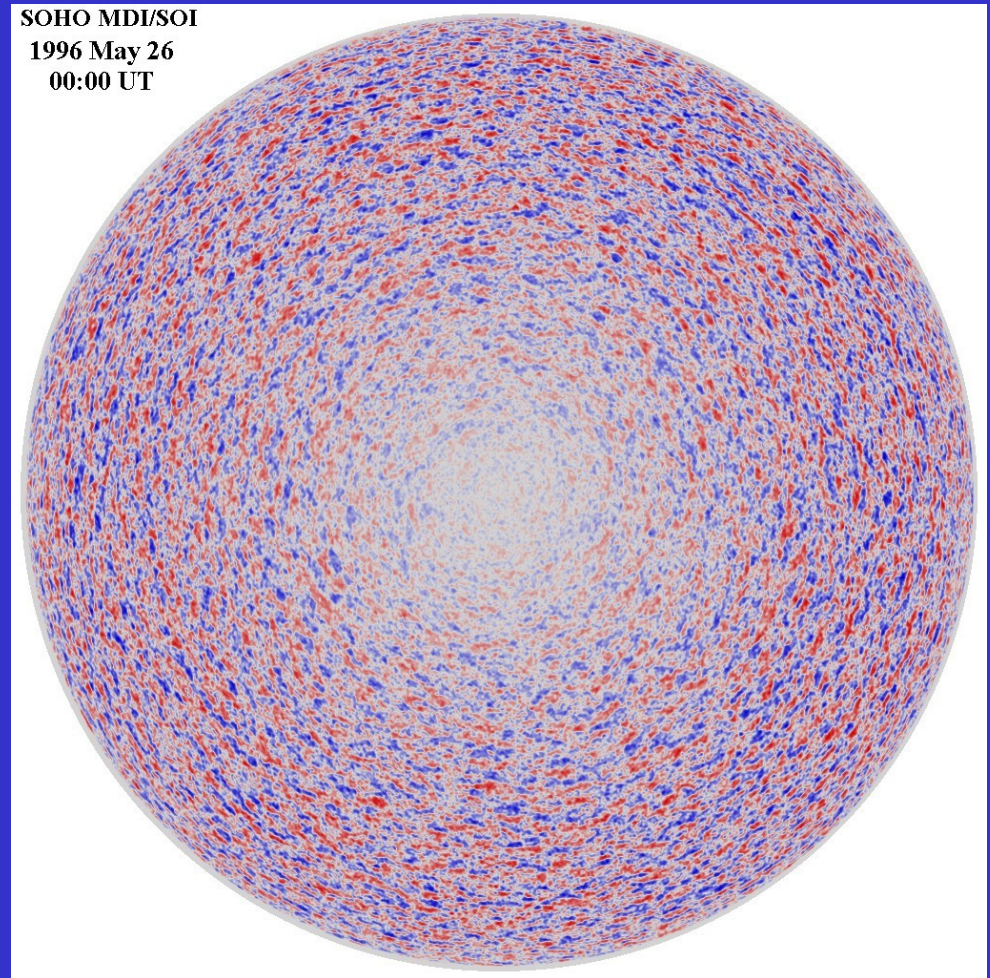
Granulasta površina

- Fotosfera nije glatka
- Prekrivena je **granulama**; oko 700 km u prečniku! Postoje 5-20 min.
- Konvektivne ćelije tj. “mehurići” koji ključaju
  - vruć (svetliji) gas se penje kroz centralni deo
  - hladniji (tamniji) gas se spušta po obodu

Supergranule

- Doplerovi pomaci spektralnih linija fotosfere otkrivaju podizanje i spuštanje struktura velikih razmera (prečnika oko 30000km). “Žive” oko 20 časova.

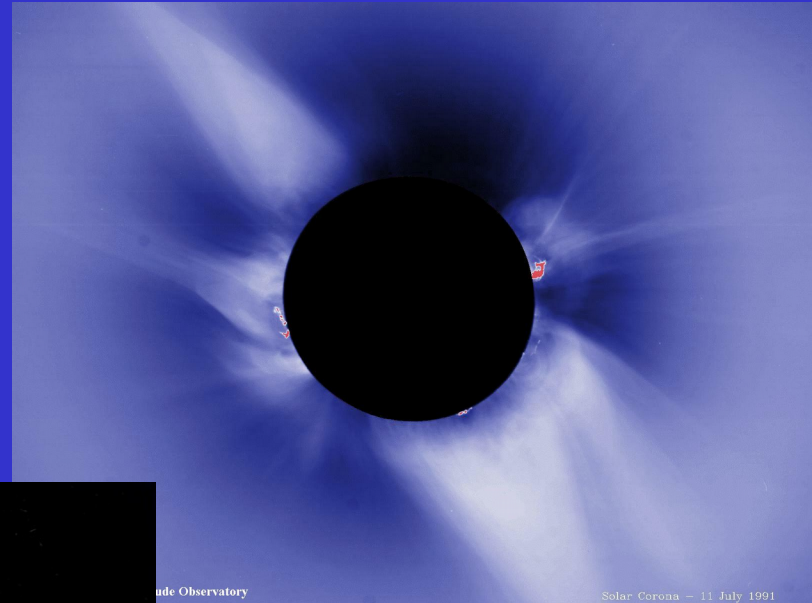

Hromosfera (obojena sfera)

- Sloj iznad fotosfere debljine oko 3000 km sa mlazevima plazme koji dostižu do 10 000 km
- Transparentna oblast niske gustine (milion puta redja od fotosfere)
- Temperatura raste sa visinom: od oko 4000 K (na donjoj granici hromosfere – temperaturski minimum) do $10^4 - 10^6$ K (na gornjoj granici) u tzv. prelaznoj oblasti

Hromosfera

- Najbolje se vidi golim okom neposredno pre totalnog pomračenja Sunca

Lusaka, Zambia, 21 juni 2001

Spektar hromosfere

Linijski emisijski spektar
skoro bez kontinuuma

Jake emisijske linije vodonika.

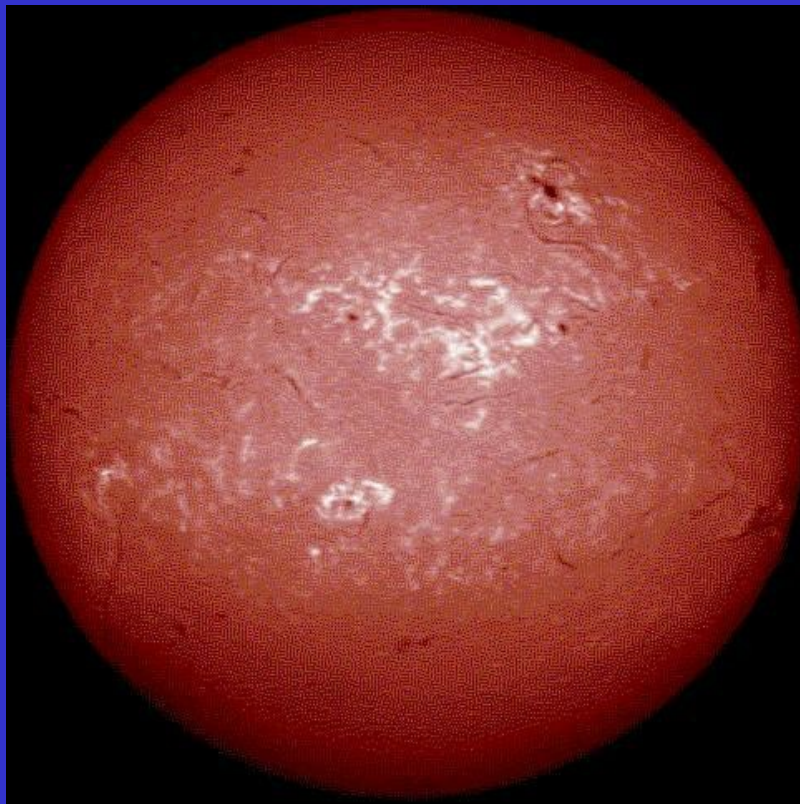
Najjača je $H\alpha$ linija $\lambda 656.3$ nm (crvena)

Jake linije jedanput jonizovanog kalcijuma (Ca II):

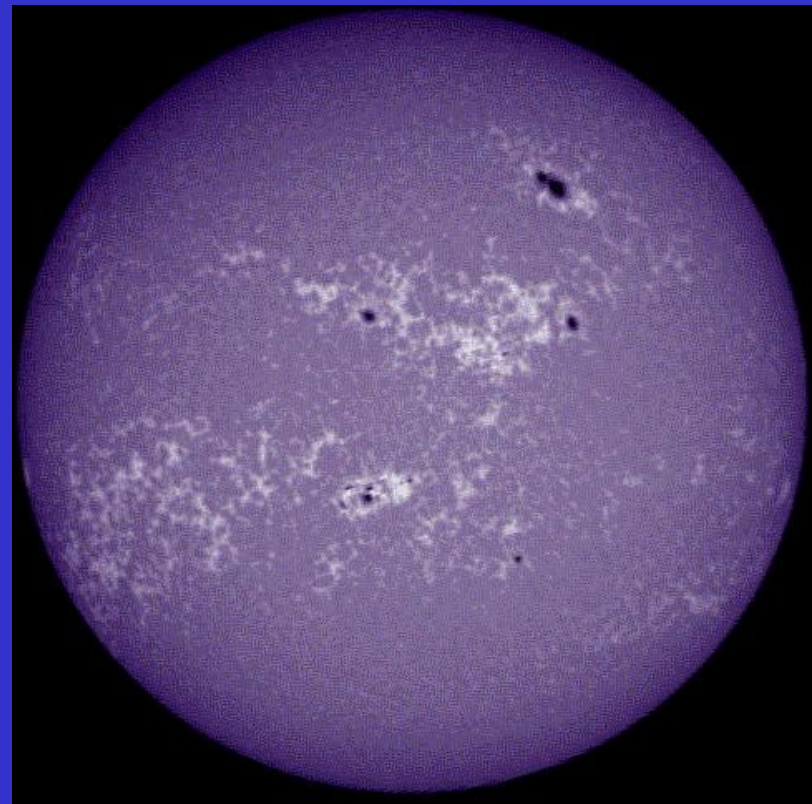
linije H i K na $\lambda 393.4$ nm i $\lambda 396.8$ nm (ljubičasta)

Linije helijuma

Hromosfera se može posmatrati i van pomračenja korišćenjem usko-pojasnih filtara (u određenim spektralnim linijama)

Zračenje HI na 653 nm

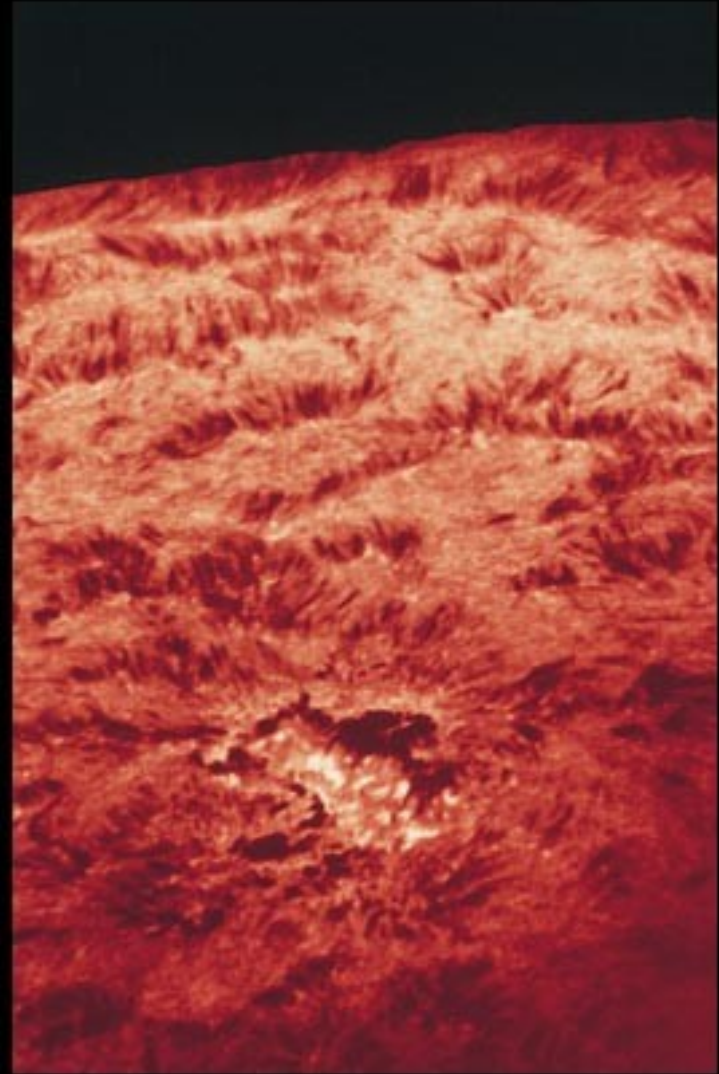
Zračenje CaII na 393 nm

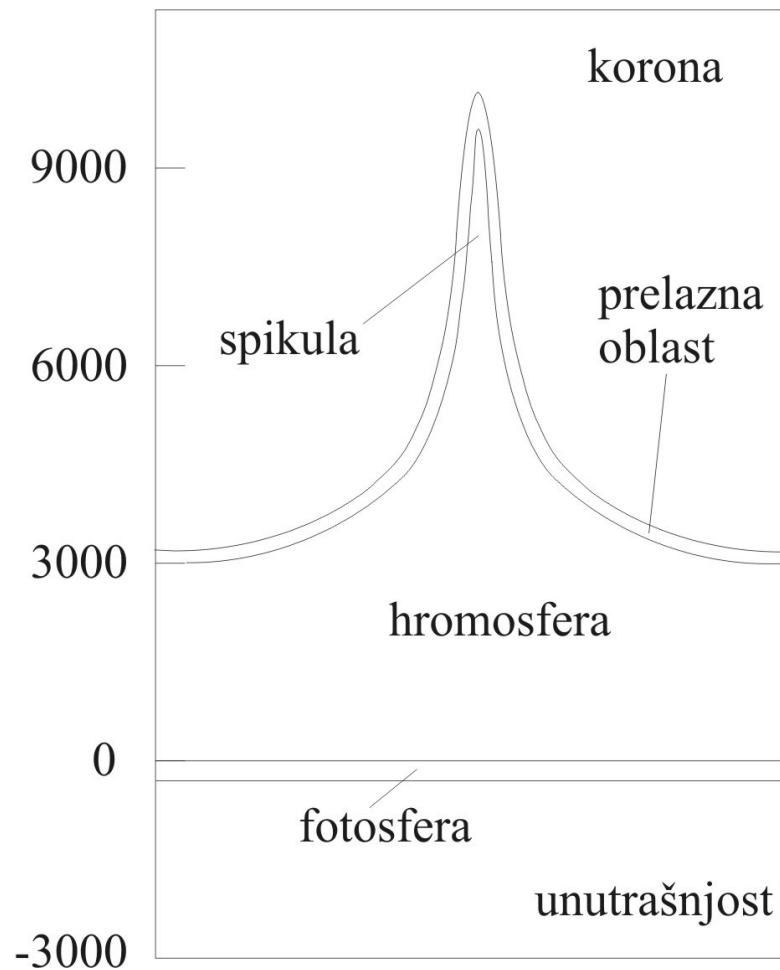
Spikule: mlazevi
hromosferske plazme
brzinom od oko 20km/s
nose materiju u koronu i
dostižu visinu i do
10000km

Mreža u K CaII je mesto
najvećeg vertikalnog
kretanja plazme.

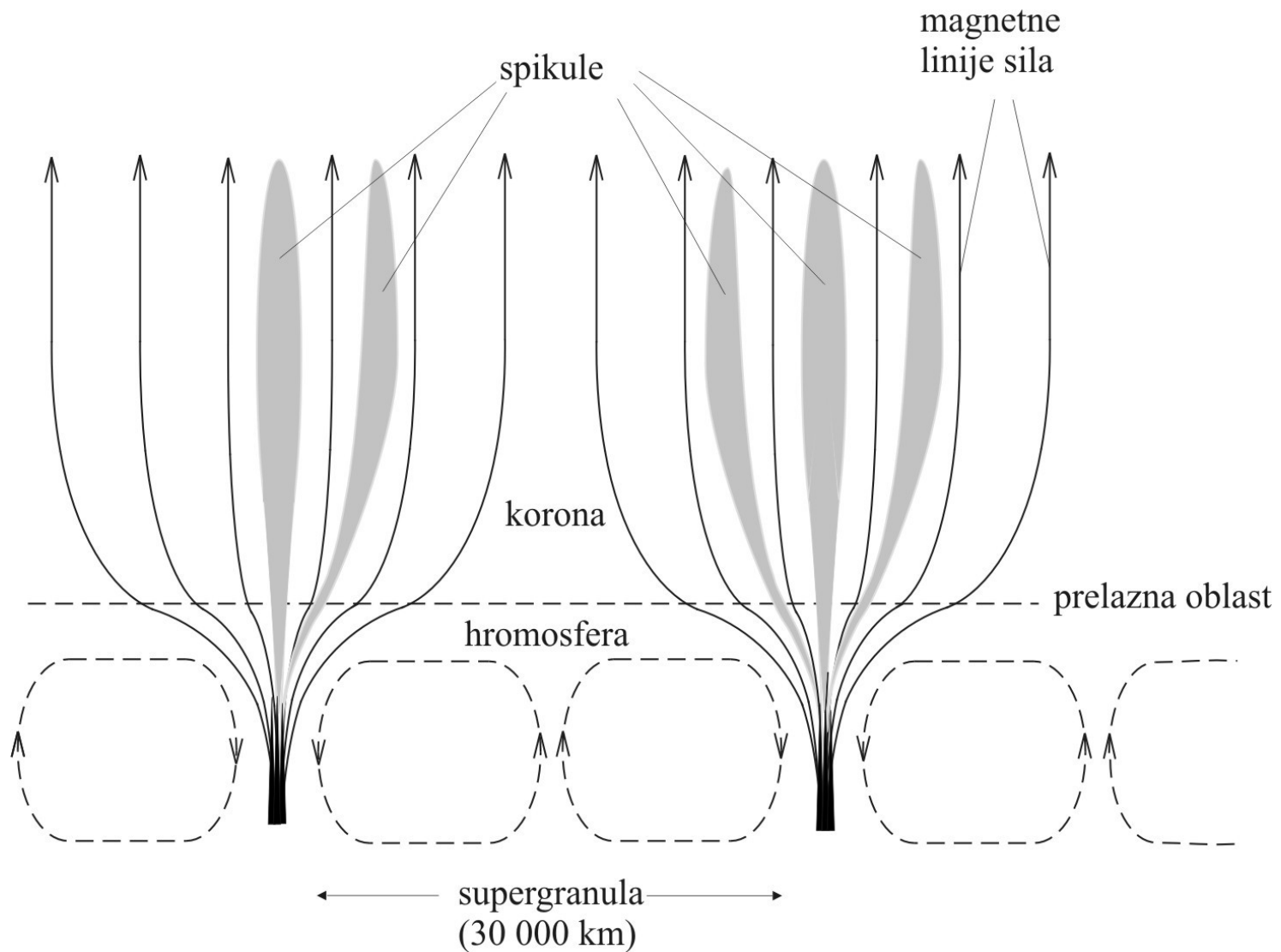
Fotosferske
supergranule,
hromosferske spikule i
mreža u K CaII liniji su
tesno povezani fenomeni.

Hromosfera sa spikulama

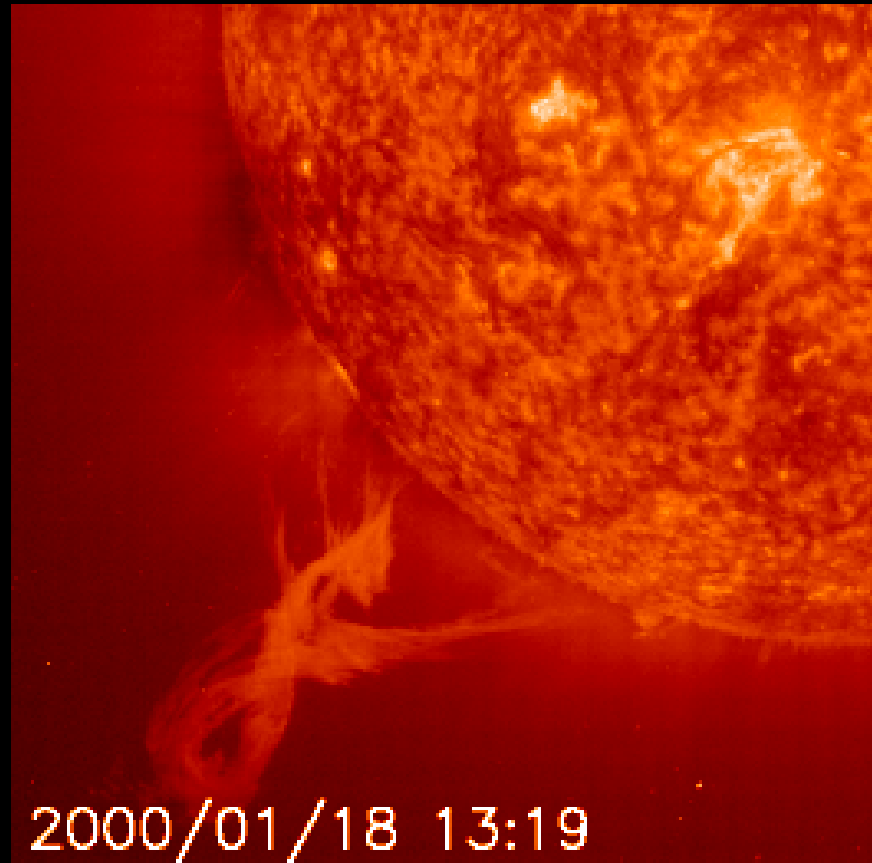

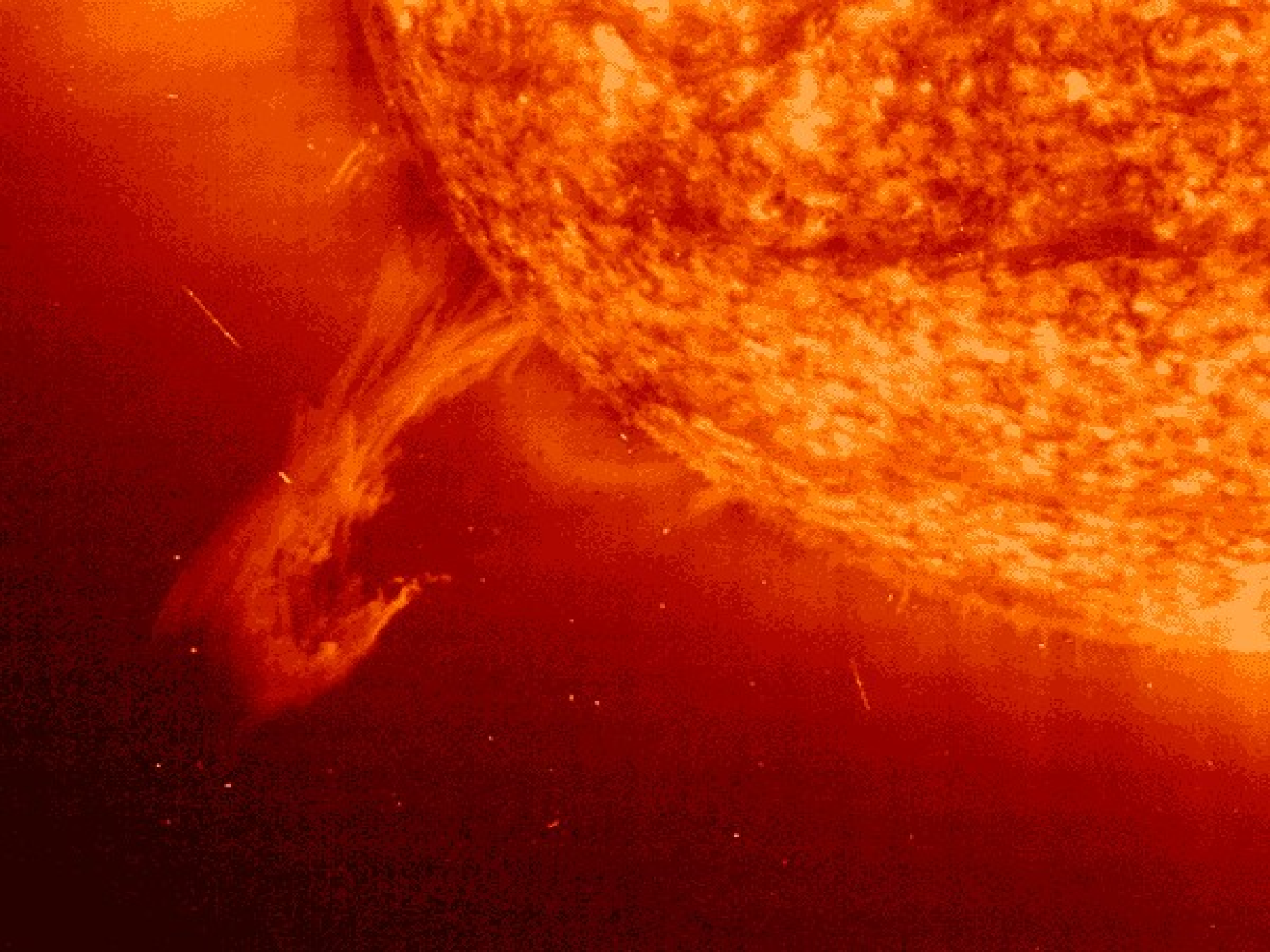
Supergranule sa spikulama

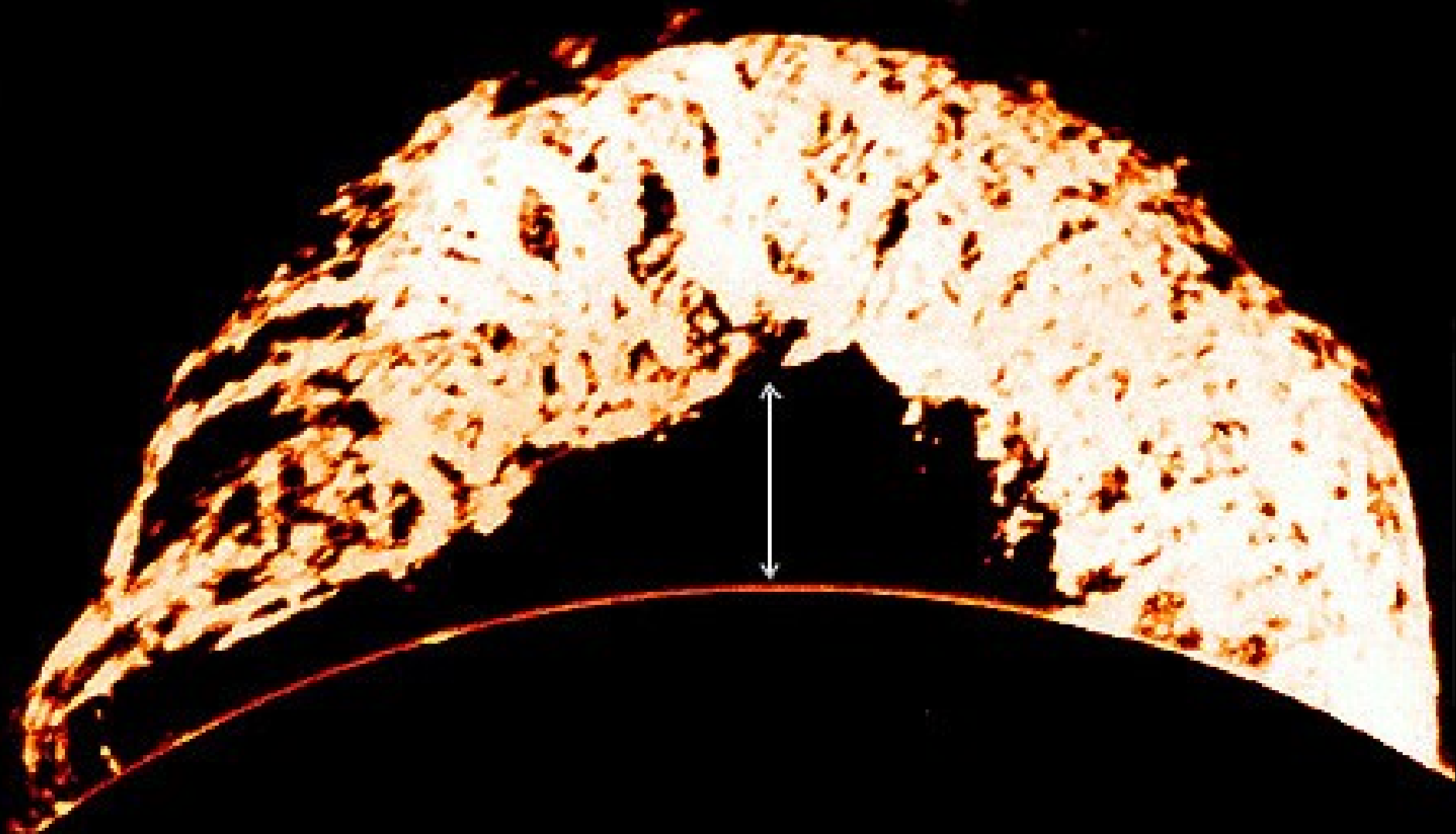
Protuberance – mlazevi hromosferske plazme

- Protuberance
  - Mlazevi hromosferskog gasa u koroni (~30000 km iznad hromosfere)
  - primer eruptivne protuberance

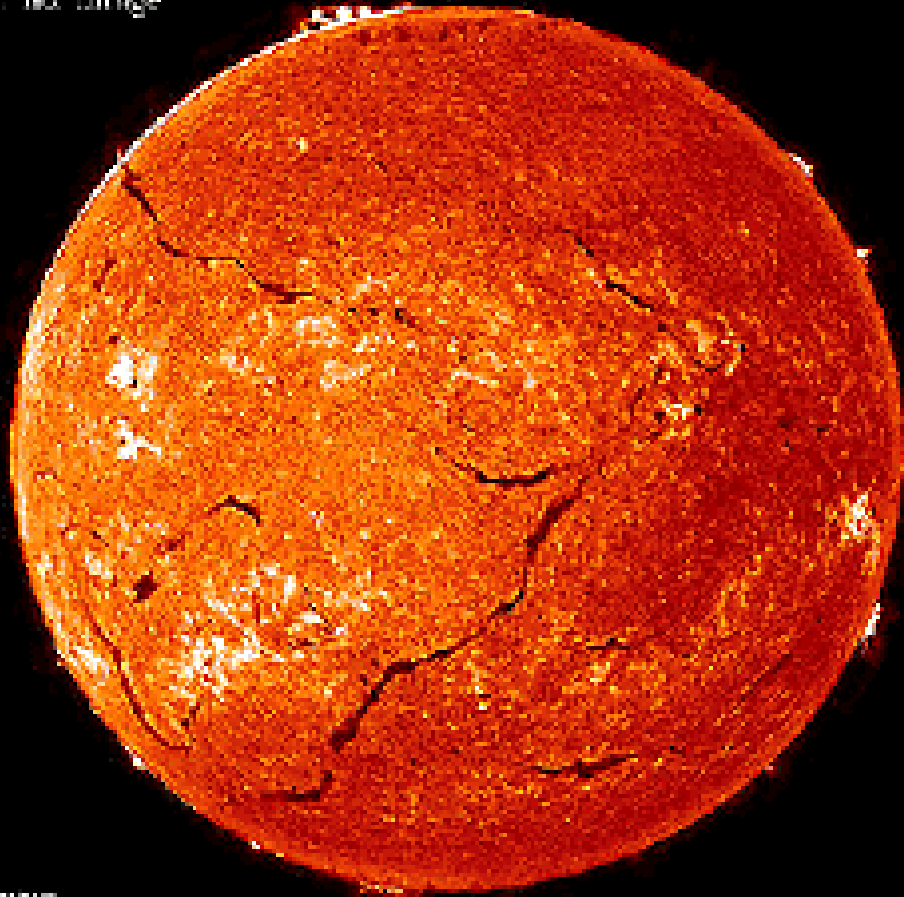

Džinovska protuberanca (4.juna 1946)

11 August 1990: No. Image

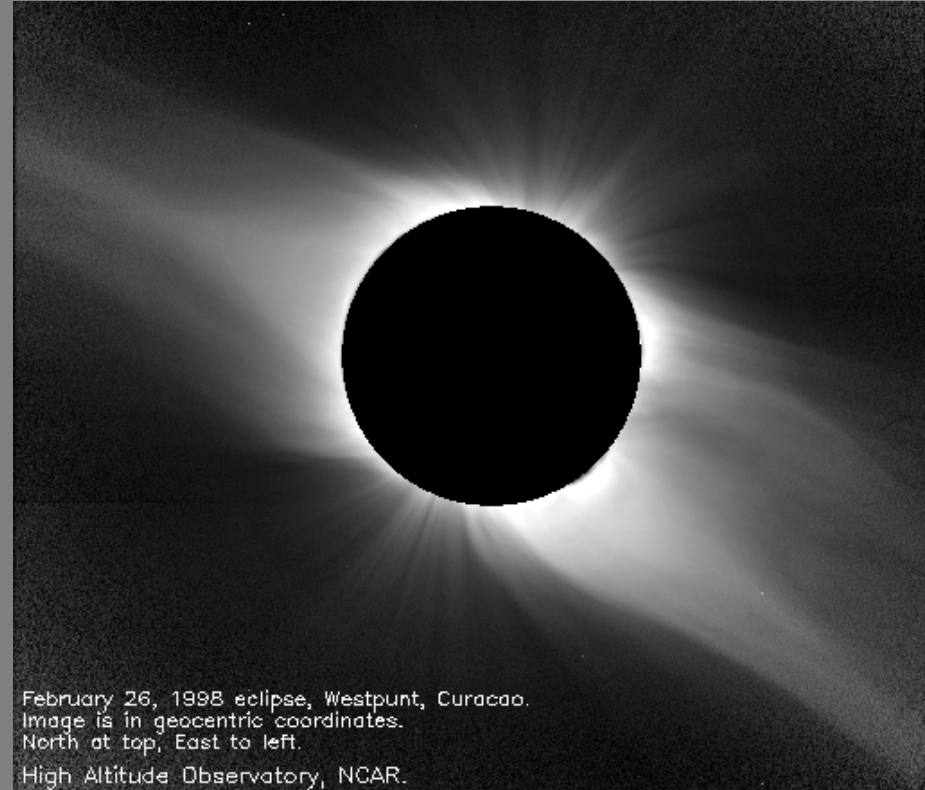
Filamenti:
tamna vlakna
hladnijeg gasa

Source: NASA/ESA/USAF

ISS 2-005

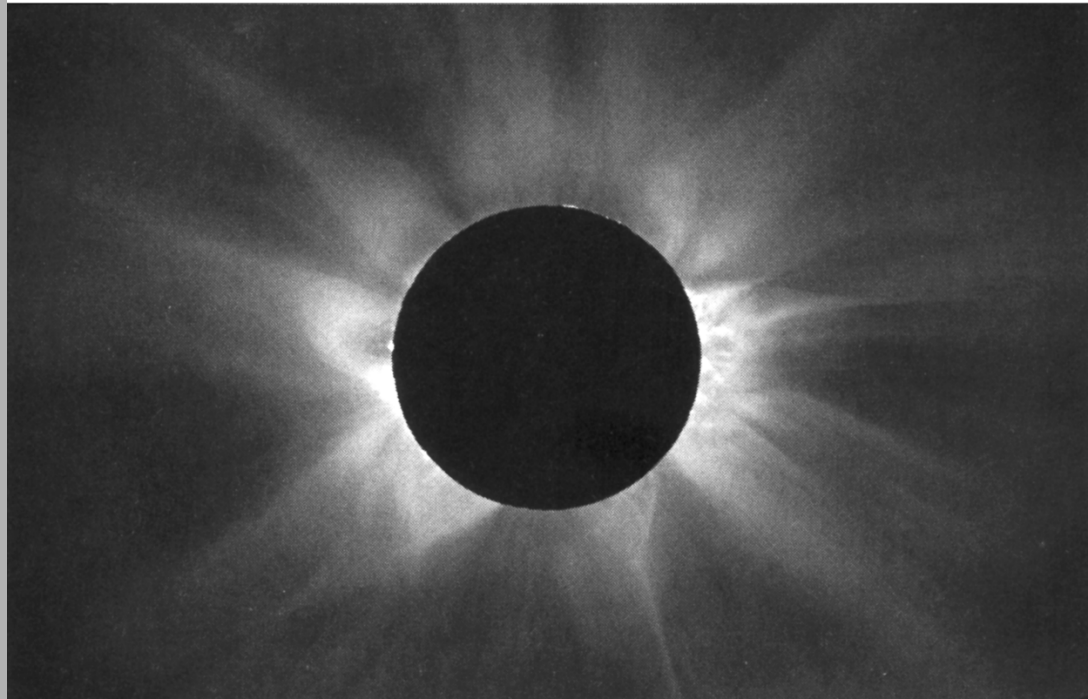
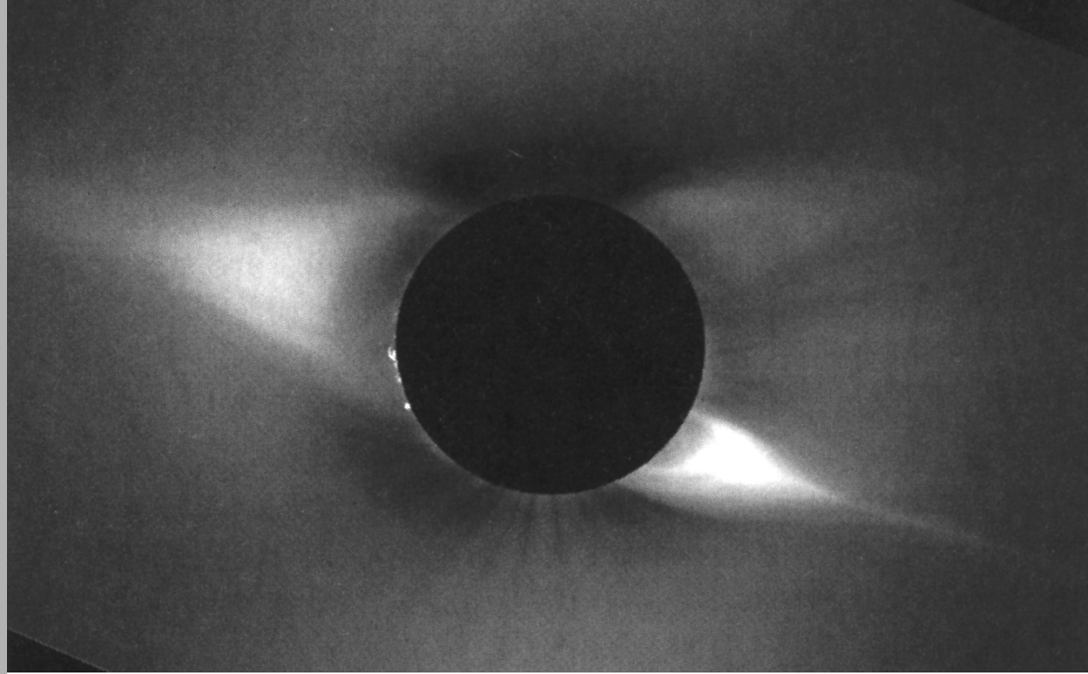
Korona

- Ektremno redak gornji sloj Sunčeve atmosfere
- Vrlo prostrana oblast:
  - Proteže se milionima km (nekoliko Sunčevih radijusa)
- Oblast vrlo visoke temperature:
  - Temperatura: 1–2 miliona stepeni!
  - Emituje najviše u X i UV oblasti spektra
- Vrlo je niske gustine zbog čega je uprkos visokoj temperaturi sjaj korone oko milion puta manji nego sjaj fotosfere

Korona u
minimumu i
maksimumu
aktivnosti

KORONA

- K-korona: unutrašnja korona visoke temperature; spektar je kontinuum (svetlost fotosfere je rasejana na slobodnim elektronima) sa emisionim linijama (E-korona)
- F-korona: spoljašnja korona niže temperature; spektar je kontinuum (rasejana svetlost na medjuplanetskim česticama prašine) sa apsorpcionim (Fraunhoferovim) linijama

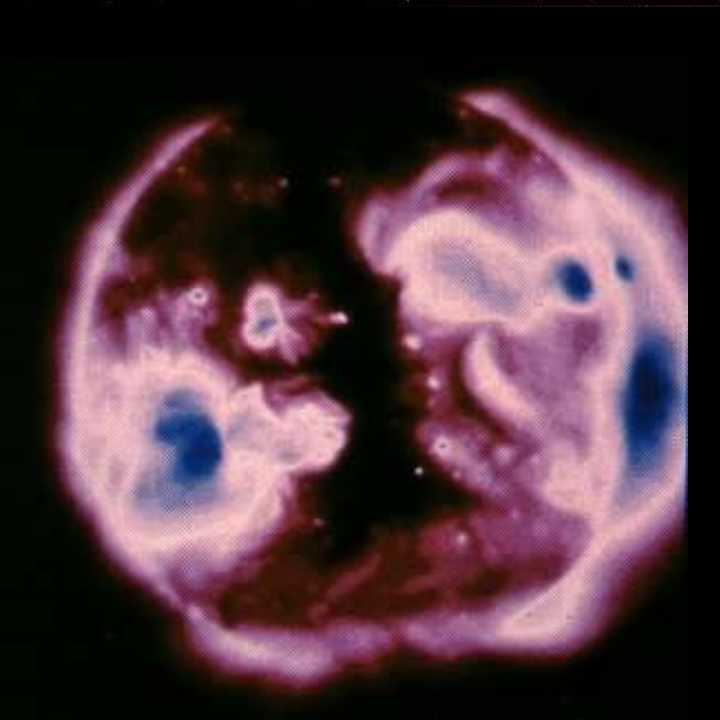
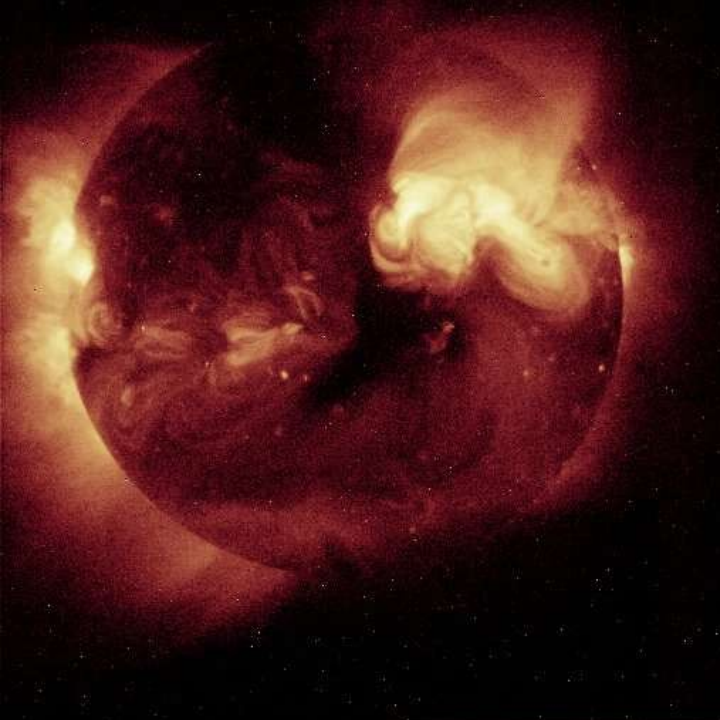
E-korona

- Linijski emisijski spektar
- Problem identifikacije – “koronijum”
- Grotrian (1937) identifikovao crvenu liniju ($\lambda 637.4$ nm) sa linijom FeX, a Edlen (1942) zelenu liniju ($\lambda 530.3$ nm) sa linijom FeXIV.
- Znači, temperatura u koroni mora biti reda milion K!
- Problem zagrevanja korone? Udarni talasi...

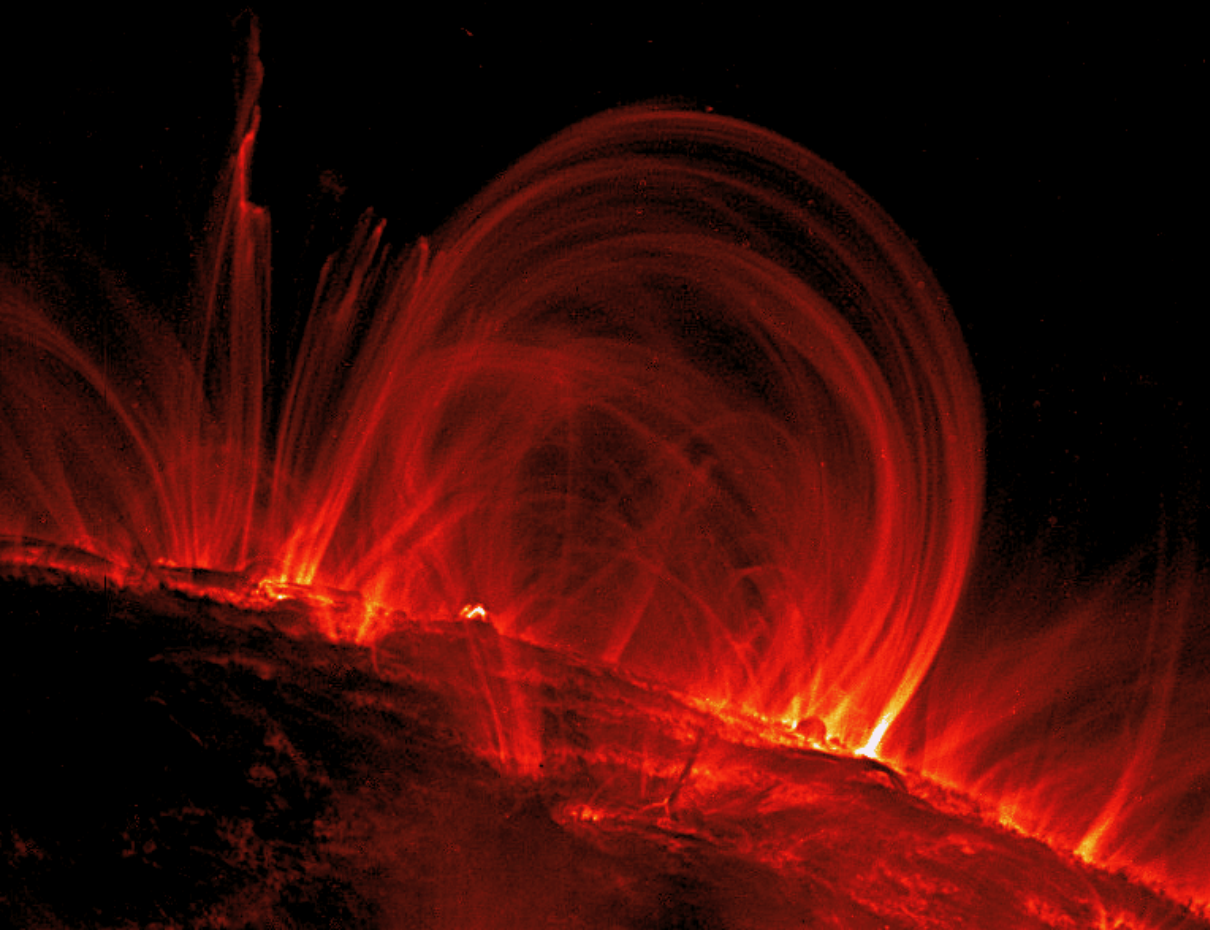
Korona

Sateliti sa detektorima UV i X-zračenja pokazuju:

- vrlo sjajne **aktivni regioni**
- tamni regioni, “**koronalne rupe**” iz kojih ističe gas

Koronalne petlje

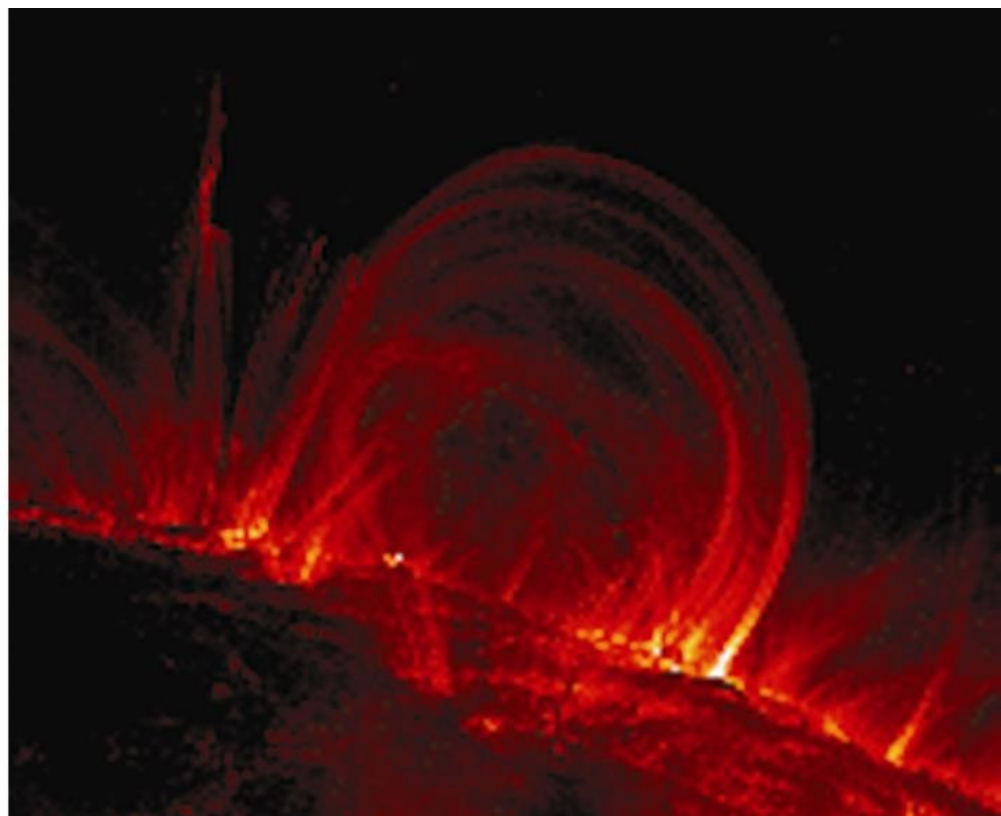
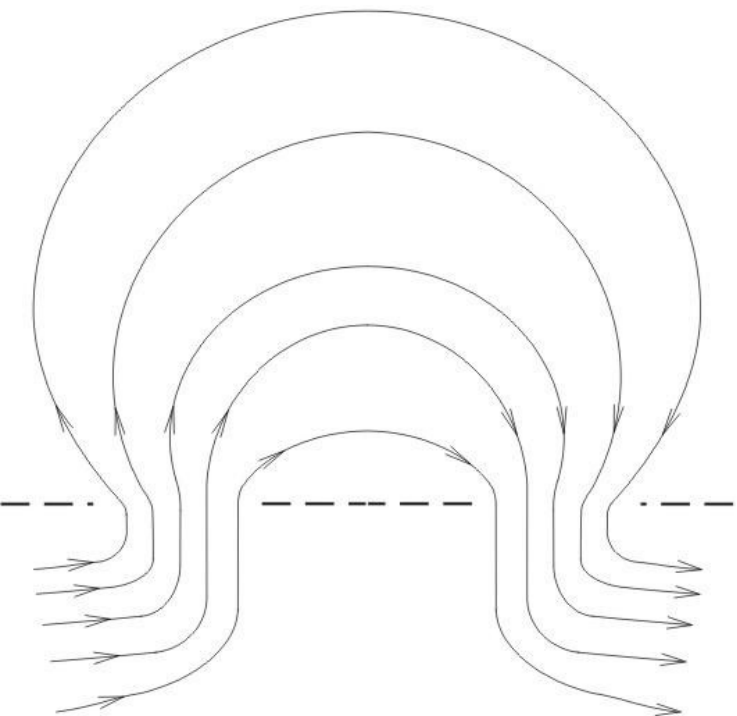

Potoci jonizovanog gasa duž magnetnih linija sila

Vreo gas je zarobljen u ovim petljama – oblastima zatvorenog magnetnog polja na Suncu

Koronalne rupe: hladniji i ređi koronalni gas

Oblasti otvorenog magnetnog polja na Suncu

Oblici Sunčeve aktivnosti

- **Fotosfera:**
  - **Pege** (niža T nego u fotosferi, jako B)
  - **Fakule** (gušće, toplije i sjajnije oblasti nego fotosfera)
- **Hromosfera:**
  - **Plaže** (gušće, toplije i sjajnije od hromosfere)
  - **Protuberance** (mlazevi hromosferske plazme u koroni)
  - **Erupcije** (kratkotrajni bljeskovi; iznad pega)
- **Korona:**
  - Koronalne rupe
  - Koronalne kondenzacije
  - Sporadični impulsi radio-zračenja

Zajednički uzrok svim oblicima Sunčeve aktivnosti je magnetno polje.

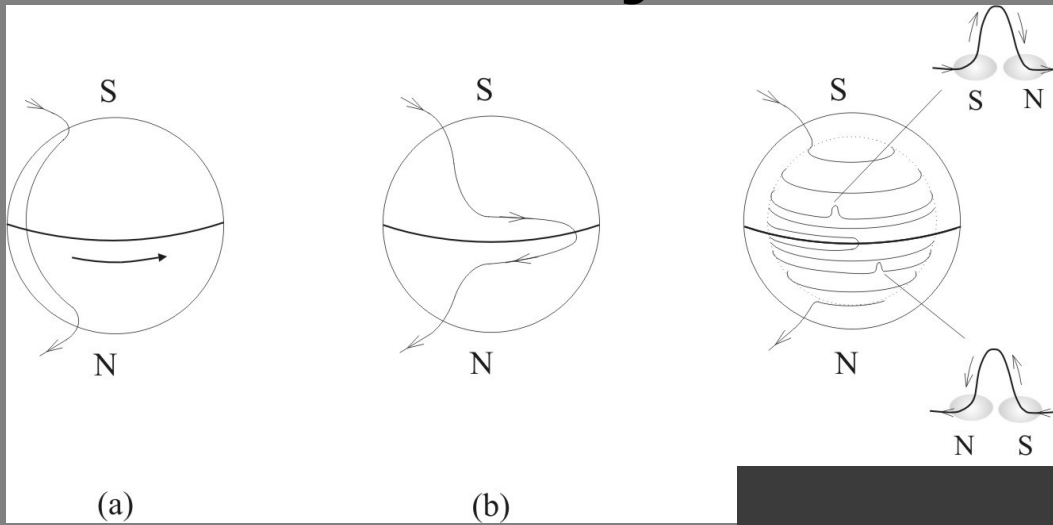
Svi oblici aktivnosti pokazuju promene u toku 11-godišnjeg ciklusa.

Sunčeve magnetno polje

- Opšte magnetno polje Sunca je **dipolno** (magnetne linije sile su u meridijanskoj ravni) i slabo (1-5G)
- Diferencijalnom rotacijom dolazi do namotavanja magnetnih linija sile i stvara se **toroidalno** magnetno polje.

Stvaranje toroidalnog polja

Izbijanjem gusto pakovanih linija sile toroidalnog polja na površinu nastaju jaka lokalna magnetna polja (> 2000 G), javljaju se **pore** koje rastu i obrazuju se **pege**.

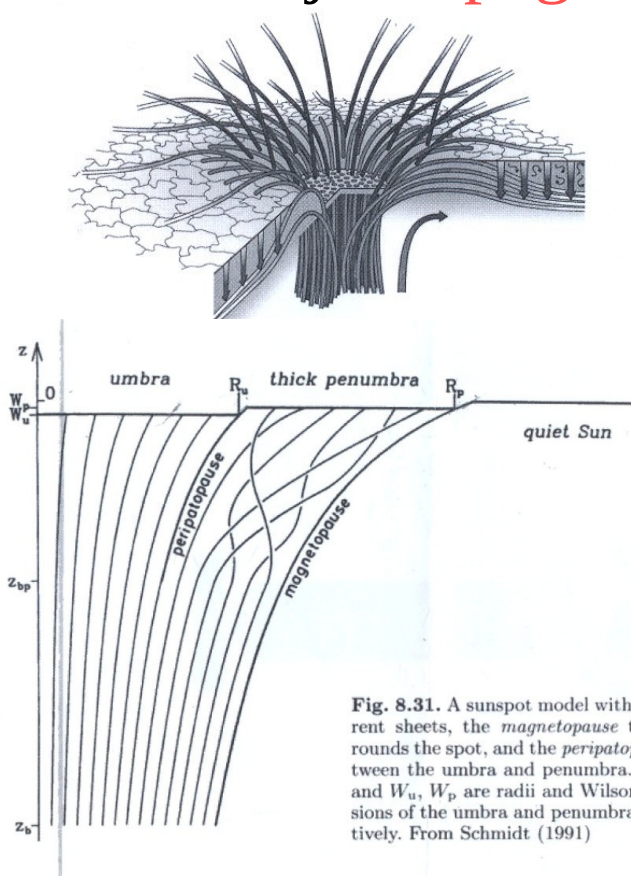
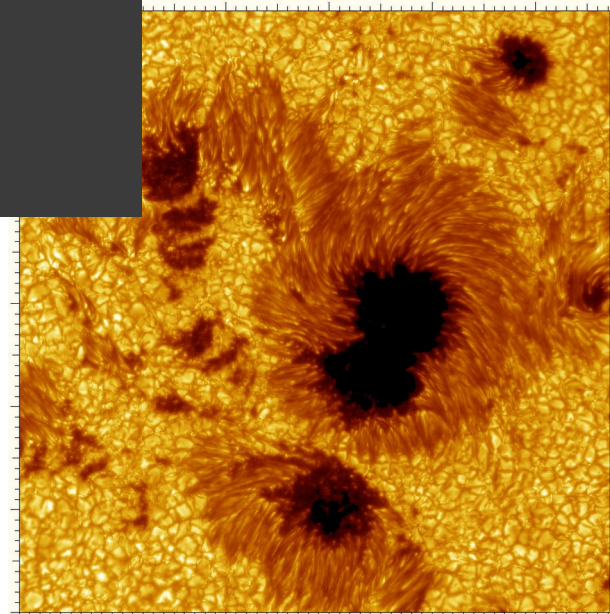

Fig. 8.31. A sunspot model with two current sheets, the *magnetopause* that surrounds the spot, and the *peripatopause* between the umbra and penumbra. R_u , R_p , and W_u , W_p are radii and Wilson depressions of the umbra and penumbra, respectively. From Schmidt (1991)

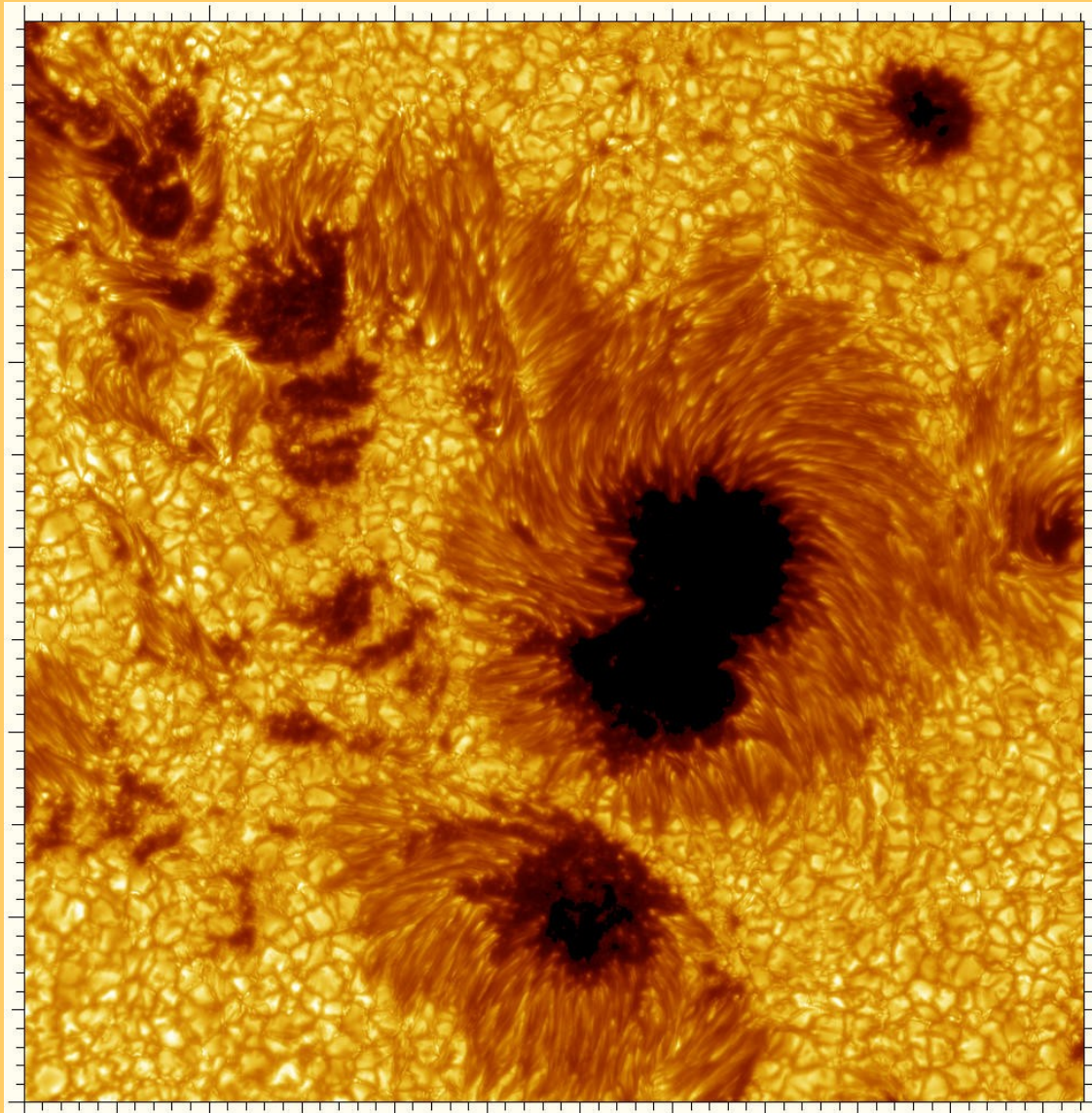
MINIMUM & MAKSIMUM AKTIVNOSTI

- U **minimumu** Sunčeve aktivnosti najjače je **dipolno (poloidalno)** magnetno polje
- U **maksimumu** Sunčeve aktivnosti najjače je **toroidalno (azimutalno)** magnetno polje

U svakom novom ciklusu
magnetno polje menja polaritet!

Promena polariteta objašnjava se
pojavom novog dipolnog
magnetnog polja suprotno
orijentisanog u odnosu na
prethodno.

Sunčeve pege

Pege su oblasti izuzetno jakog magnetnog polja

Pege su osnovni indeks Sunčeve aktivnosti

Schwabe (1843) je prvi otkrio 11-godišnju periodičnost u broju pega na Suncu

Ciklusi Sunčeve aktivnosti

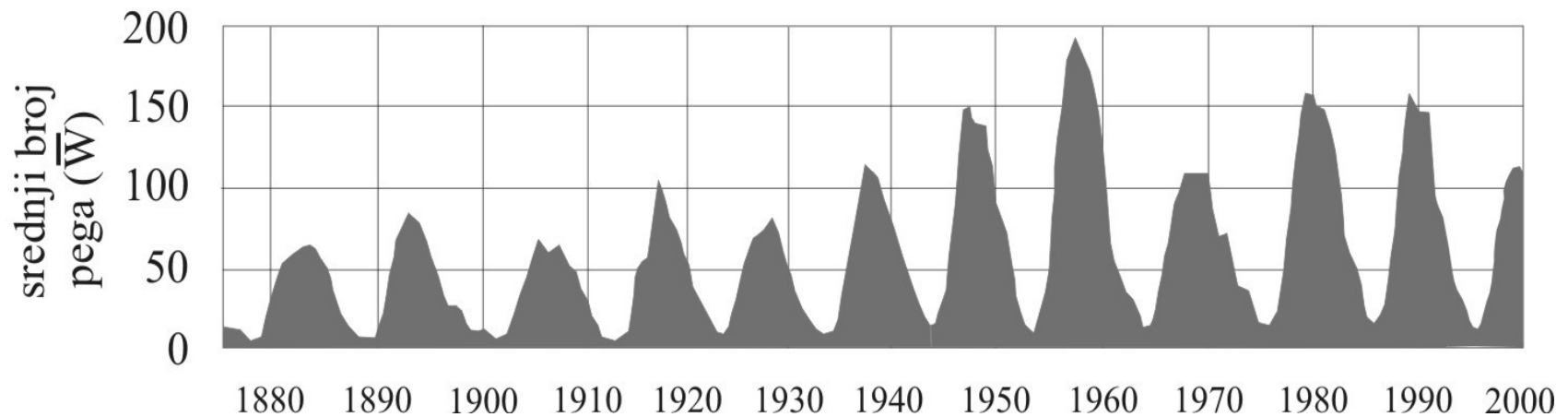
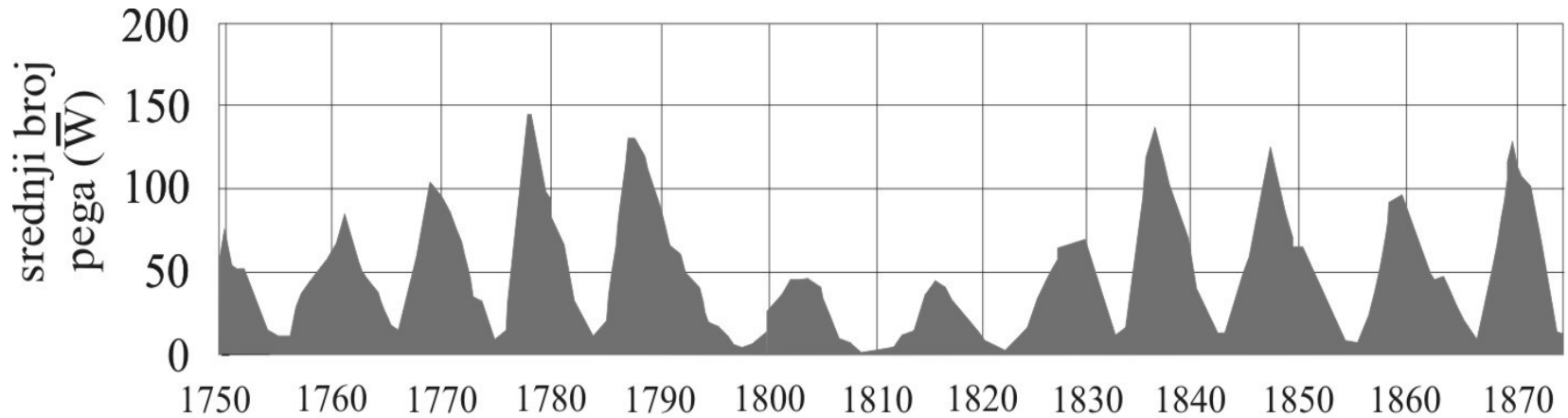
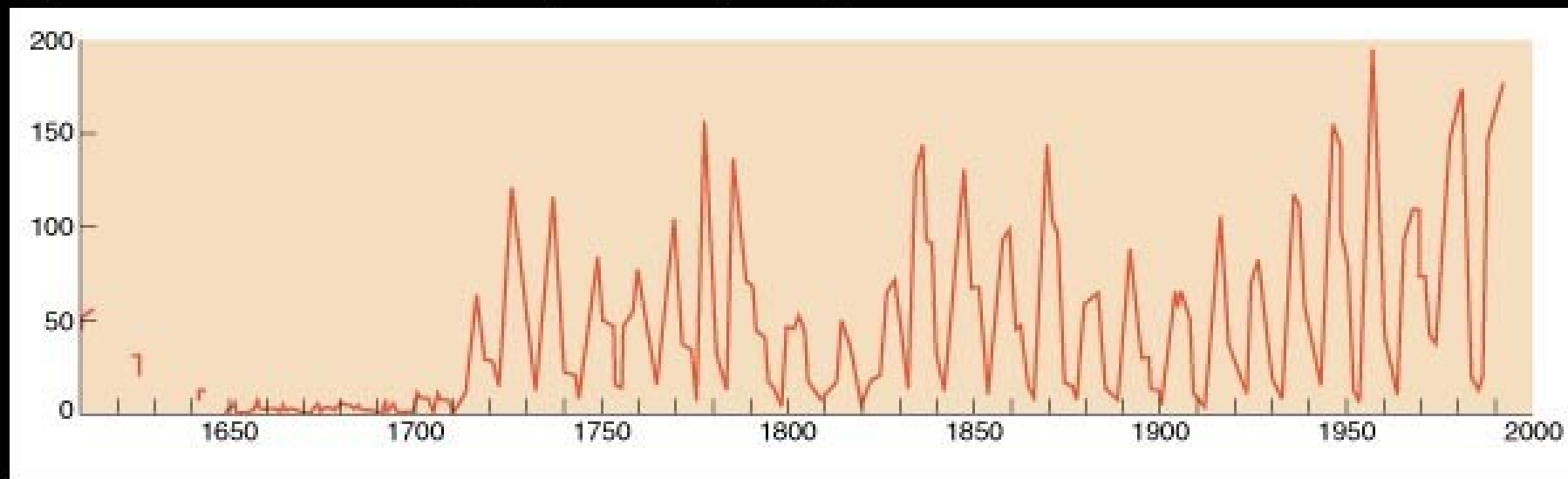

Figure 14.21 The Numbers of Sunspots as They Change with Time

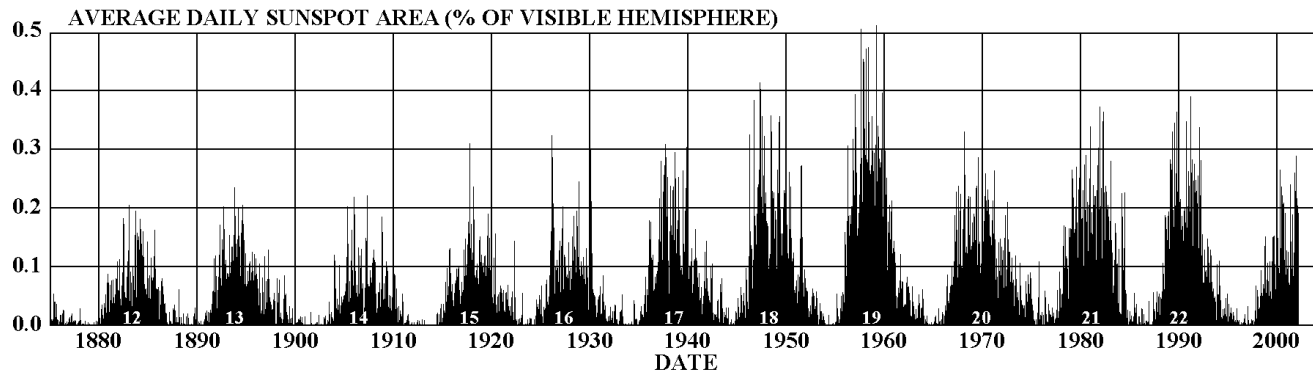
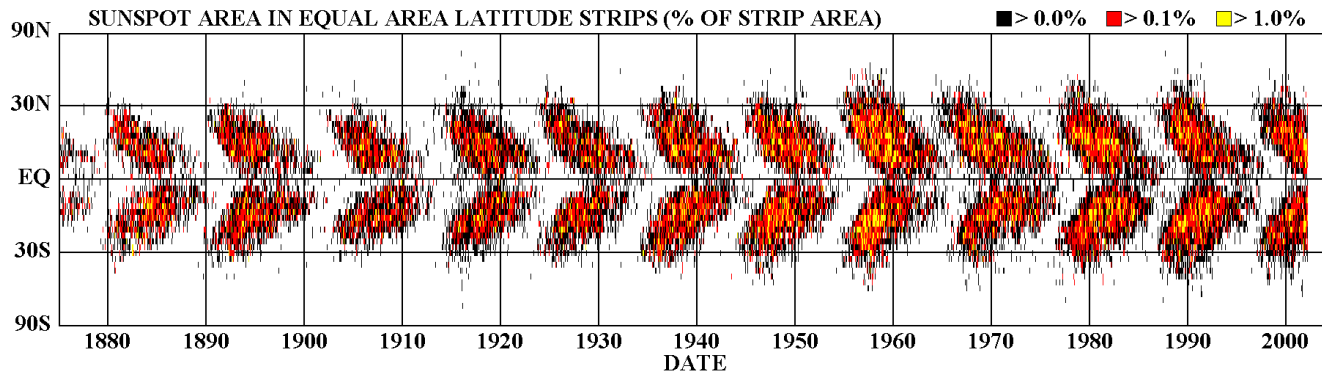

11- godišnji ciklus broja Sunčevih pega

Maunderov minimum
(1645-1715)

“Leptir dijagram”

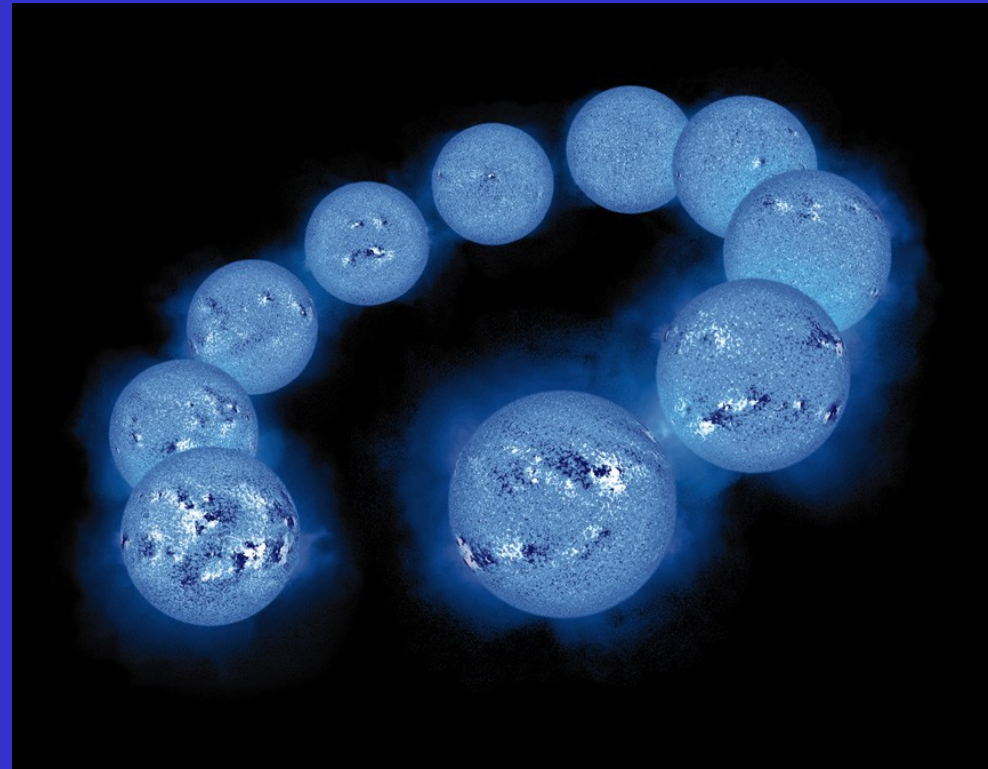
DAILY SUNSPOT AREA AVERAGED OVER INDIVIDUAL SOLAR ROTATIONS

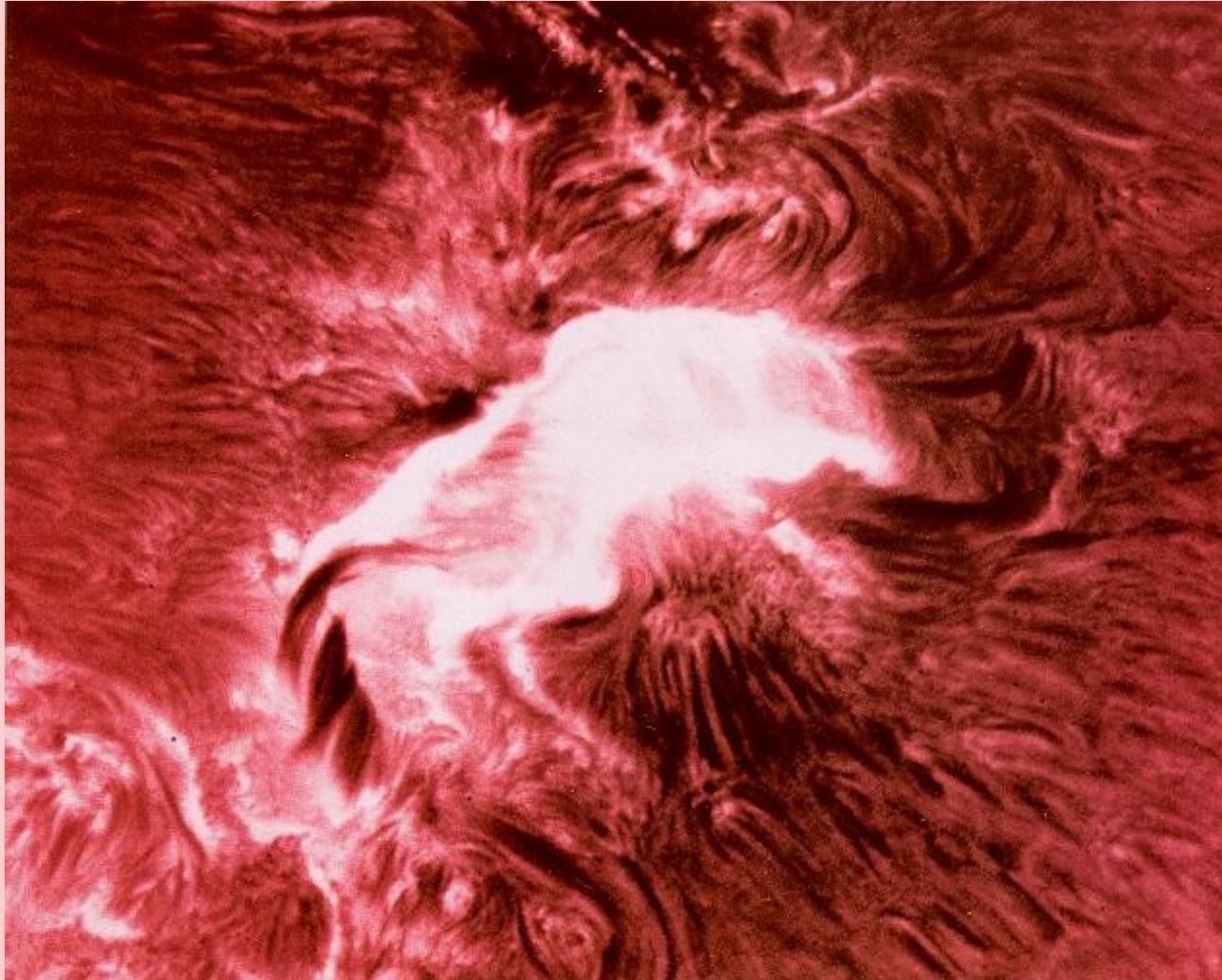

Poredjenje aktivnog i mirnog Sunca

- **Ciklus Sunčeve aktivnosti** – 11-godišnji ciklus
- **Magnetni ciklus** – 22-godišnji ciklus (promene polariteta magnetnog polja svakih 11 godina)

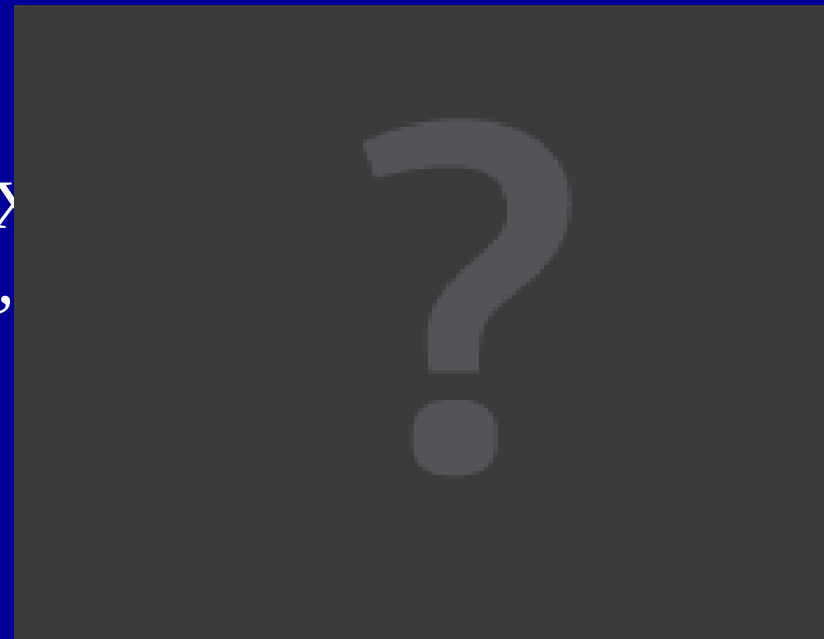

ERUPCIJA (FLER)

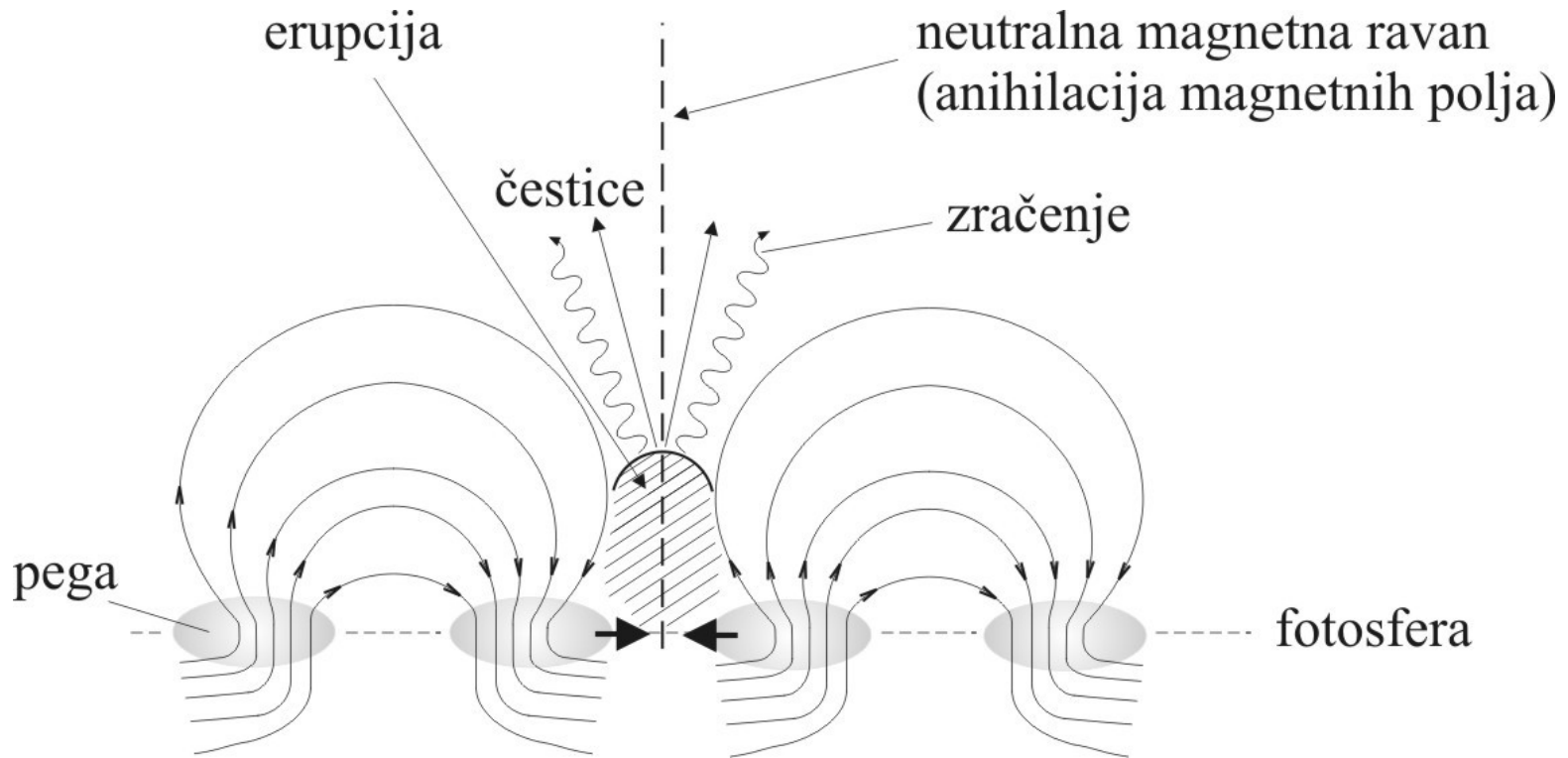
ERUPCIJE (FLEROVI)

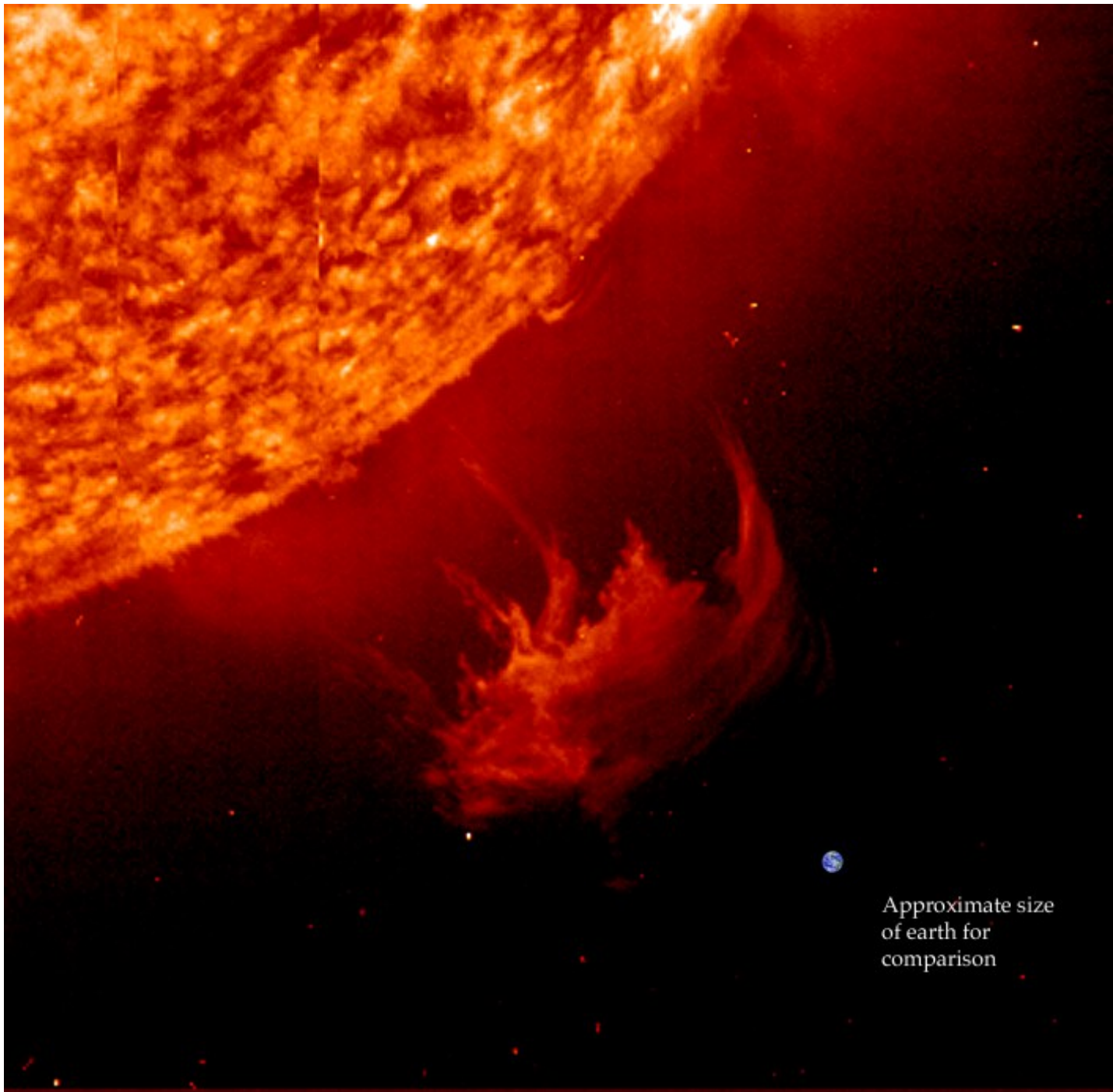
- Iznenadni kratkotrajni bljeskovi u hromosferi
- Male površine (iznad grupe pega)
- Erupcije počinju naglo, za nekoliko minuta dostižu maksimum i traju do 1 sat
- Emituju pojačano zračenje u γ , UV, vidljivom i radio domenu, kao i čestice visokih energija ($10^4 - 10^{10}$ eV).

Erupcija

(eksplozivno oslobadjanje energije verovatno nastaje anihilacijom magnetnog polja)

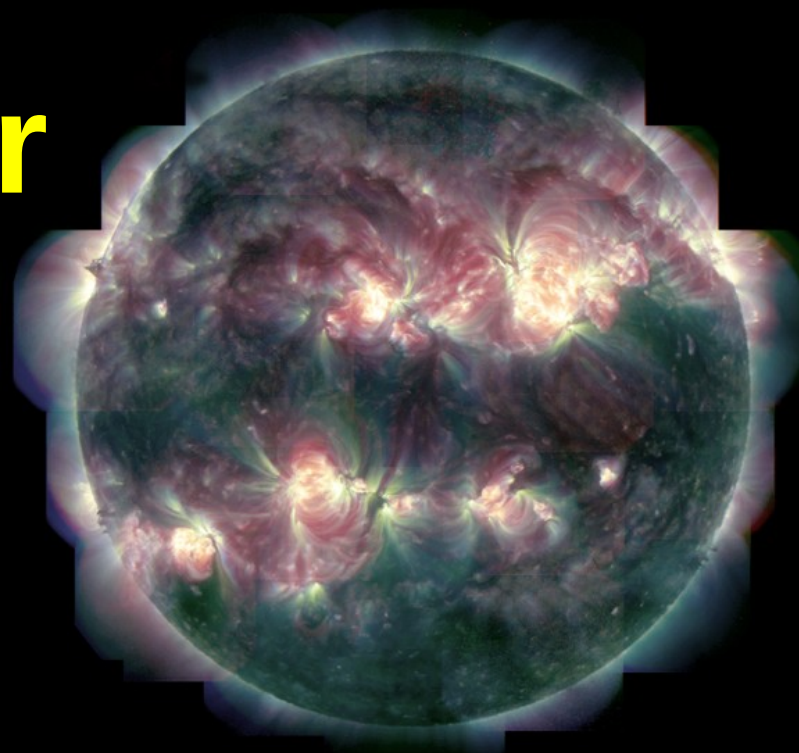

Approximate size
of earth for
comparison

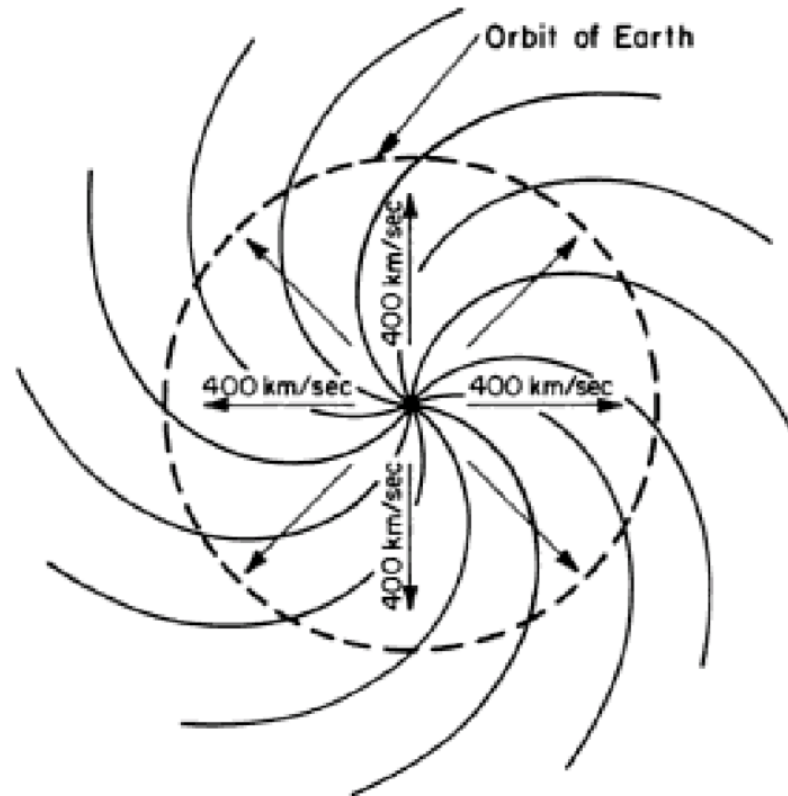

Sunčev vetar

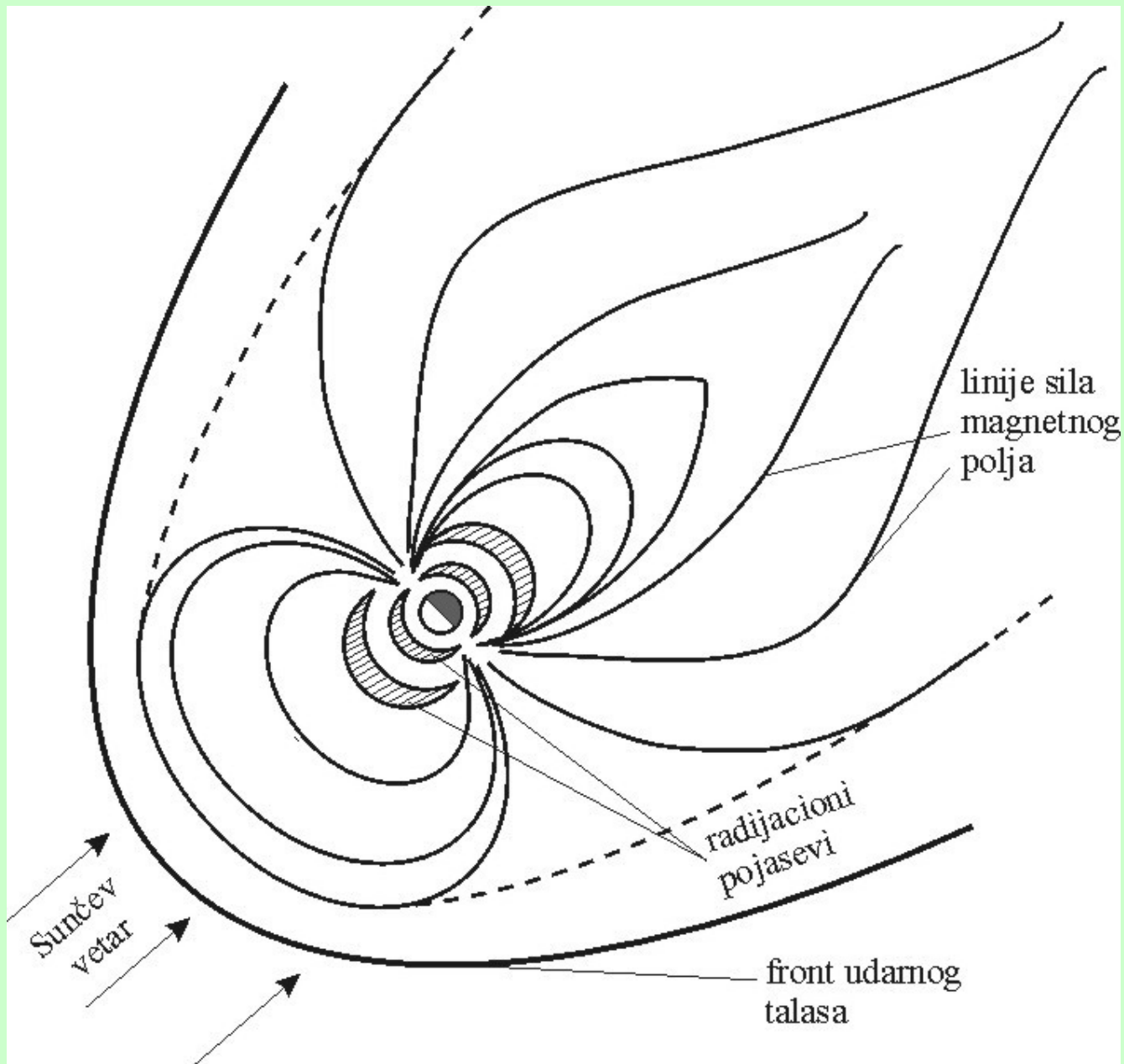
- Stalno isticanje materije iz korone u međuplanetski prostor
- Sastoji se od elektrona i protona
- Napušta koronu brzinom od oko 15km/s, dok njegova brzina dostiže oko 400km/s u blizini Zemlje
- Brza komponenta Sunčevog vetra (oko 800km/s)
- Sunčev vetar se proteže desetinama AJ od Sunca

Parkerova spirala

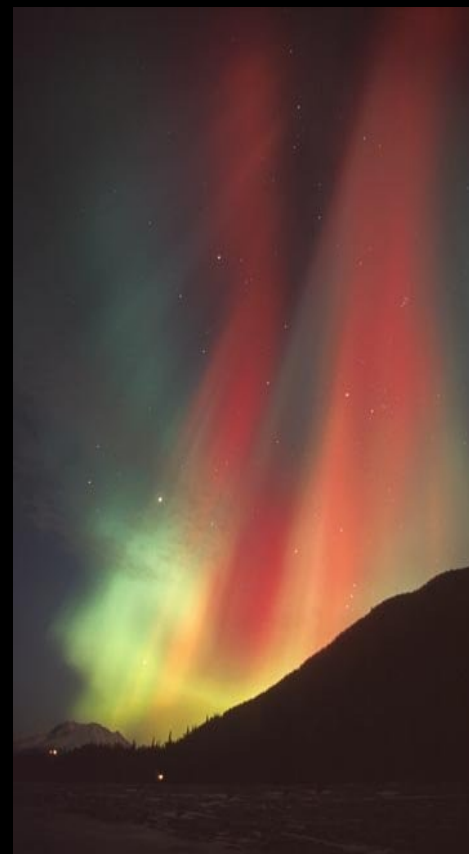
Zemljina magnetosfera

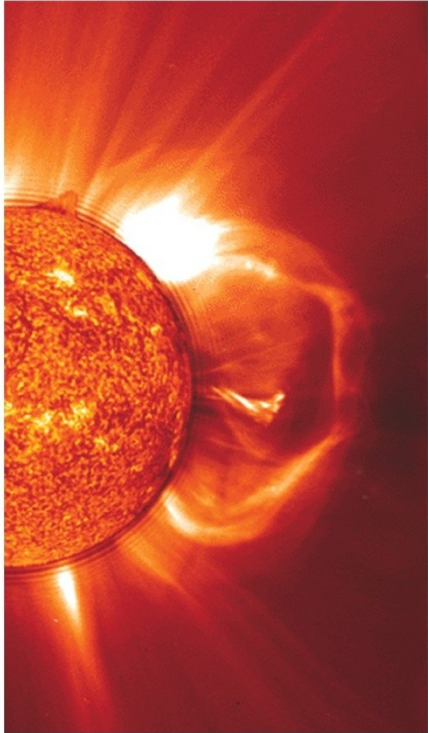
Polarna svetlost

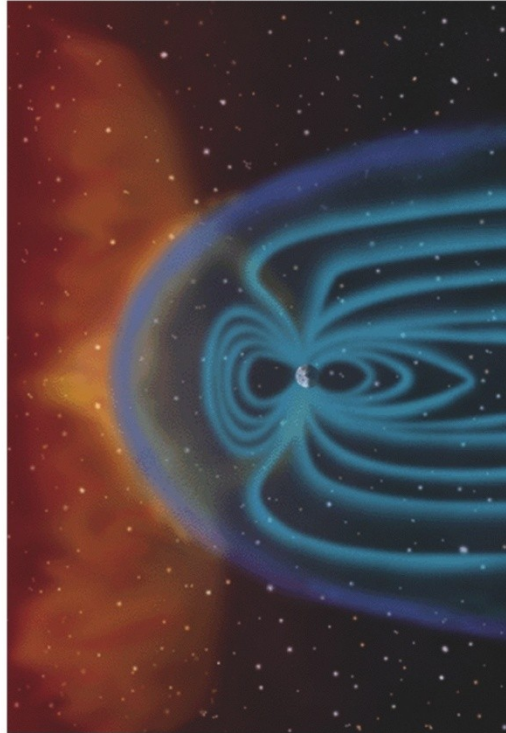
Polarna svetlost

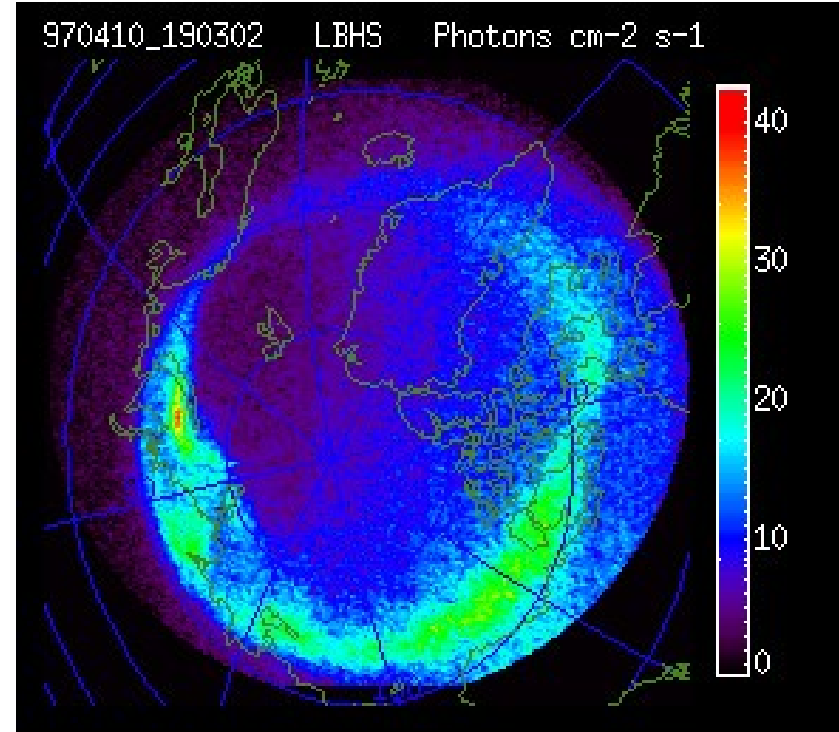
Svemirska prognoza

Coronal mass ejection

Two to four days later

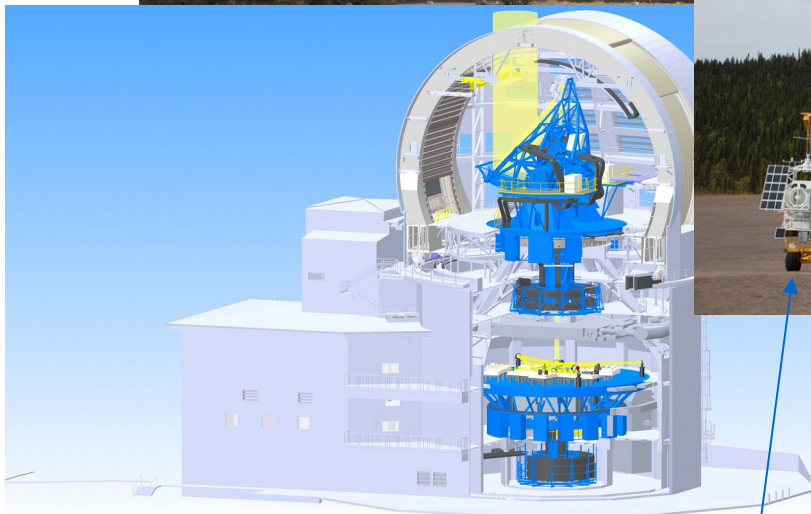
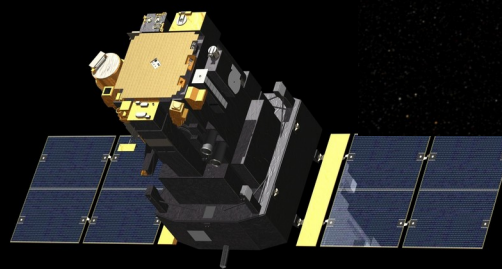
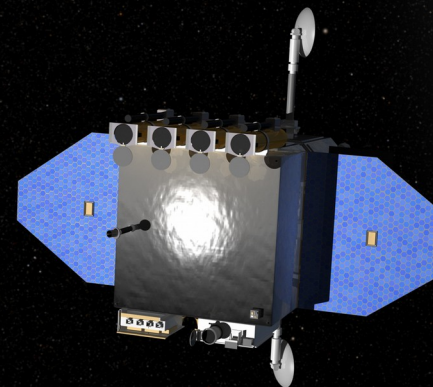

Aurora usled koronarne eksplozije
7. April, 1997.

<http://spaceweather.com/>

McMath–Pierce

SST

DKIST

SUNRISE

SOHO

SDO